

STADEN 2035

FEM
UTMANINGAR
INFÖR
FRAMTIDEN

INNEHÅLLER IFs ÅRSRAPPORT FÖR 2007

INTRO

Hur ser våra nordiska städer ut om 30 år?

Temat för denna skrift är våra nordiska städer 2035. I fem avsnitt och en diskussion vill vi fånga några av de viktigaste utmaningar som våra samhällen står inför om en generation. Med forskare, skribenter och politiker till vår hjälp belyser vi bland annat frågor om hur vi ska bo, hur vi ska jobba och vilka som riskerar att hamna utanför.

De stora samhällsförändringar vi ser framöver och som delvis beskrivs i den här skriften ställer stora krav på beslutsfattarna. Förändringar i den grundläggande infrastrukturen tar enormt lång tid att genomföra. Diskussionen måste därför börja nu.

Det här är frågor som berör alla och det behövs många röster i debatten; förtroendevalda, experter och representanter för näringsliv och fackföreningar, intresseorganisationer och enskilda medborgare.

Som Nordens ledande skadeförsäkringsbolag med närmare fyra miljoner kunder är det en central uppgift för oss att arbeta för ett samhälle där medborgare och företag kan leva och verka i trygghet.

If kommer därför att söka en aktiv roll i det offentliga samtalet om framtidens villkor för städerna och för våra nordiska samhällen i stort.

Vi ska bidra med våra kunskaper om att skapa trygghet för individen, om klimatförändringens effekter, om näringslivets behov och utmaningar.

Vi hoppas att den här skriften blir startpunkten för en bred diskussion om hur den nordiska staden bör se ut om en generation. Vi ser fram emot ett öppet och aktivt samtal där alla delar av våra samhällen gör sig hörda.

Torbjörn Magnusson, VD för If

PS. På de sista sidorna i den här skriften finns ett särskilt avsnitt som presenterar If och vårt resultat för 2007. Spännande läsning det också!

STADEN

Vi blir fler. Vi konsumerar mer, reser mer, äger fler bilar och större bostäder än någonsin. Tekniken gör att världen krymper samtidigt som nya klyftor skapas. Hur kommer allt detta att påverka livet i våra nordiska städer när våra barn är vuxna? Vilka lösningar behöver vi för framtidens fem viktigaste utmaningar?

ÅR 2035

1. Hur ska vi bo? SIDAN 6
2. Hur ska vi jobba? SIDAN 10
3. Hur ska vi förflytta oss? SIDAN 14
4. Hur påverkas vi av teknikens utveckling? SIDAN 18
5. Vem hamnar utanför? SIDAN 22

UTMANING 1

Hur ska vi bo?

En ökad urbanisering ställer stora krav på städernas boendemiljöer och infrastruktur. Men det handlar inte bara om att bo trängre, det handlar framför allt om att bo smartare, anpassat till både klimat och nya livsstilar.

TEXT: SIDSEL HJELME

Den skandinaviska drömmen om ett liv på landet med hus och trädgård håller på att försvinna. Allt fler drömmer om annat – moderna, minimalistiska stadslägenheter, granngemenskap i de gamla stadsdelarna eller penthouselägenheter med utsikt över takåsarna.

De senaste åren har urbaniseringen ökat kraftigt i de skandinaviska länderna. Och trenden fortsätter. De följande åren kommer fler och fler att dra sig till storstadsområdena, säger experterna.

Niels Böttger Rasmussen vid Copenhagen Institute for Future Studies förklarar det så här:

– Man trodde att internet skulle frigöra oss från staden. Att vi i större utsträckning skulle arbeta från landsbygden. Men vi ser att människor söker det sociala liv, de upplevelser och den kreativitet som en tätort erbjuder.

– Urbaniseringen kommer att fortsätta, och en av följderna är att vi i framtiden kommer att bygga mer på höjden. Vi får många fler höghus än i dag, säger framtidsforskaren.

Urbaniseringen kommer att medföra en rad utmaningar. Inte minst när det gäller infrastruktur, menar Björn Wellhagen, ansvarig för bostadsfrågor inom Sveriges Byggindustrier:

– Förtätningen av staden kommer att innebära att fler blir störda av buller. Här måste vi hitta nya lösningar så att bullerkraven inte sätter stopp för byggandet i nya områden. Nya typer av bilar kommer att lösa några av bullerproblemen, liksom andra typer av vägbeläggning än dagens asfalt.

Wellhagen tror att många kommer att efterfråga mer flexibla lösningar i bostäderna än det vi är vana vid i dag.

– Andra familjekonstellationer, med till exempel delad vårdnad, gör att man behöver anpassa rummets indelning.

Ipodbostäder kallar Niels Böttger Rasmussen framtidens flexibla bostäder.

– Man kan tänka sig ett modulsystem där man kopplar till eller från enheter efter behov. Vid en

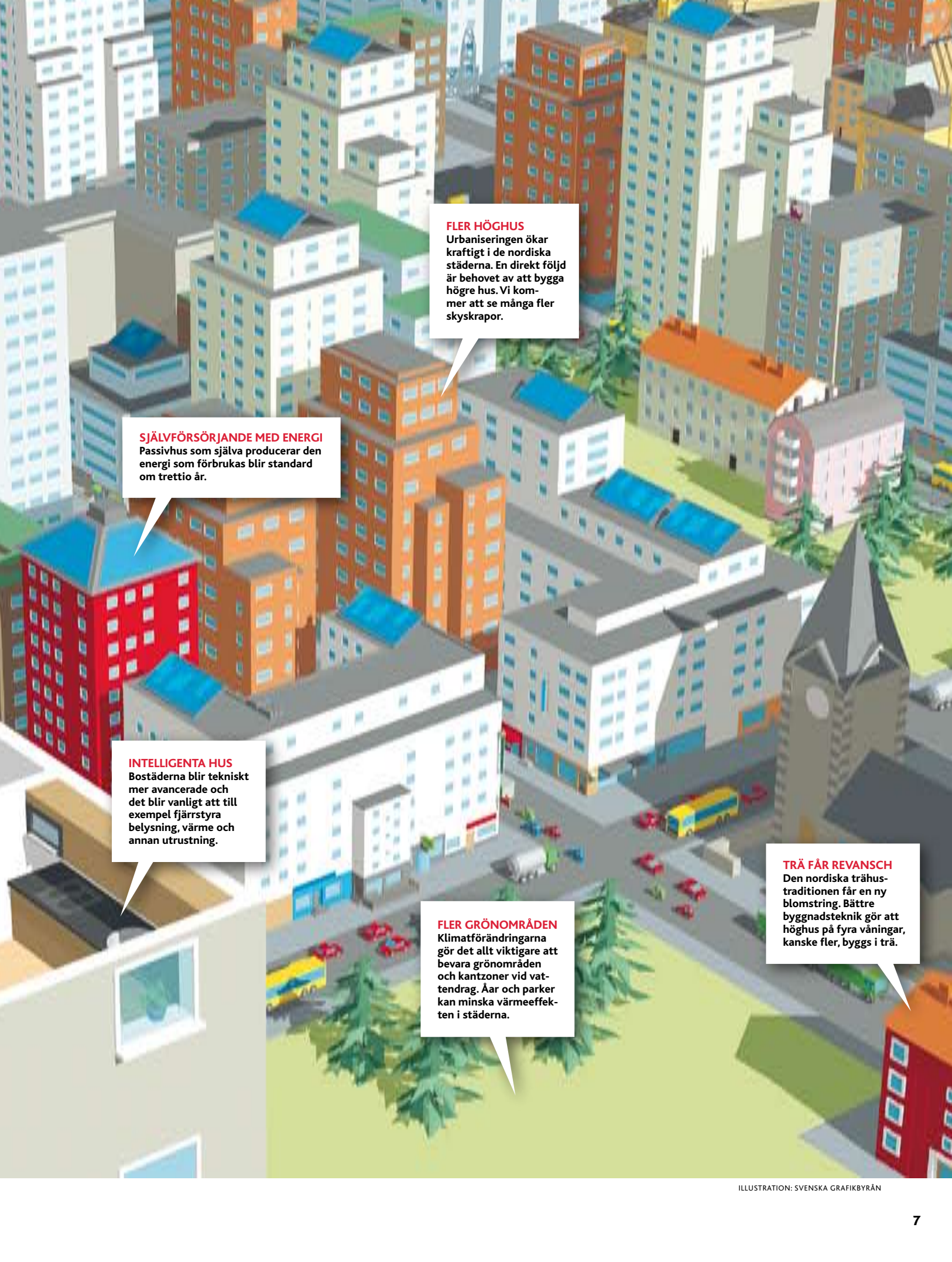
"Urbaniseringen kommer att fortsätta. [---] Vi får många fler höghus än i dag."

Niels Böttger Rasmussen, Copenhagen Institute for Future Studies, Danmark

FLEXIBLA BOSTÄDER

Vi ställer högre krav på flexibla bostäder. Flyttbara väggar och utbytbara moduler möter behoven för olika familjekonstellationer.

FLER HÖGHUS

Urbaniseringen ökar kraftigt i de nordiska städerna. En direkt följd är behovet av att bygga högre hus. Vi kommer att se många fler skyskrapor.

SJÄLVFÖRSÖRJANDE MED ENERGI

Passivhus som själva producerar den energi som förbrukas blir standard om trettio år.

INTELLIGENTA HUS

Bostäderna blir tekniskt mer avancerade och det blir vanligt att till exempel fjärrstyra belysning, värme och annan utrustning.

FLER GRÖNOMRÅDEN

Klimatförändringarna gör det allt viktigare att bevara grönområden och kantzoner vid vattendrag. Åar och parker kan minska värmeeffekten i städerna.

TRÄ FÅR REVANSCH

Den nordiska trähus-traditionen får en ny blomstring. Bättre byggnadsteknik gör att höghus på fyra våningar, kanske fler, byggs i trä.

Björn Wellhagen,
ansvarig för bostads-
frågor, Sveriges
Byggindustrier.

Jonas Vevatne,
forskare på Cicero
Senter for klimaat
och miljø, Oslo,
Norge.

skilsmässa kan man till exempel dela upp en bostad i två separata enheter. Då kan föräldrarna hjälpas åt att ta hand om barnen även om de inte längre bor tillsammans.

Och när barnen kommer upp i tonåren kan man stycka av en ungdomsavdelning där de får större självständighet, samtidigt som man tillgodoser deras behov av närhet till föräldrarna.

Klimatförändringarna kommer att förstärka urbaniserings-trenden ytterligare eftersom vi kommer att vara tvungna att tänka om när det gäller både mark- och transportplanering, säger Jonas Vevatne, forskare på Cicero Senter for klimaat og miljø vid universitetet i Oslo.

– Vi måste utnyttja markytan bättre för att minska vårt transportbehov och vår energiförbrukning, men klimatförändringarna gör också att vi måste disponera ytan annorlunda. Mer nederbörd ökar risken för översvämning i städerna, och det blir viktigare att bevara grönområden och kantzoner vid vattendrag. År och floder måste öppnas, och parker och grönområden kommer att kunna minska värmeeffekten i städerna.

– Varmare somrar gör att vi måste bygga hus och fasader annorlunda, säger klimatforskaren.

Avancerad teknik kommer att användas som slagord i samband med många bostäder i framtiden.

– Man har länge talat om intelligenta hus, men hittills har många av lösningarna varit för komplicerade för att kunna utnyttjas fullt ut. Om trettio år är de tekniska lösningarna mycket enklare.

– Alla kommer att kunna sätta på ugnen från tunnelbanetåget på vägen hem, säger Björn Wellhagen.

Ny teknik skapar också nya möjligheter när det gäller själva byggnaderna.

– Vi får många fler prefabricerade lösningar, så att själva byggprocessen blir mer industrialiserad.

"Mer nederbörd ökar risken för översvämning i städerna, och det blir viktigare att bevara grönområden."

Jonas Vevatne, forskare på Cicero Senter for klimaat og miljø, Norge

Oavsett om vi väljer nytt eller gammalt, stadsliv eller lantliv, måste våra framtida bostäder bli självförsörjande vad gäller energi.

– Passivhus som själva producerar den energi som förbrukas byggs redan i dag, men i mycket liten skala. Om trettio år kommer vi att se passivhus överallt, säger Björn Wellhagen.

Behovet av energibesparing går hand i hand med urbaniseringstrenden, framhåller Erling Dokk Holm, doktorand vid Arkitektthøgskolan i Oslo, Norge.

– Förtätning är oerhört energibesparande. I ett lägenhetshus krävs minimalt med energi till uppvärmning i jämförelse med ett fristående enfamiljshus.

Klimatforskaren Jonas Vevatne tror att just hänsyn till energiförbrukning kommer att göra att vi i framtiden bor på färre kvadratmeter än i dag. Och energin till bostaden producerar vi själva.

– Även i vår del av världen kommer vi att kunna bygga hus som är självförsörjande på energi under hela året, säger han.

– Klimatförändringarna kommer att påverka både hur vi bygger och var vi bygger. Inte minst här i Danmark, säger Niels Böttger Rasmussen. Det finns anledning till oro för en del av landets bebyggelse om vattenståndet stiger som i en del av de scenarier som presenterats. Huspriserna kommer då att falla snabbt i

dess områden.

Jonas Vevatne påpekar att de stora koldioxidutsläppen från stål- och cementproduktionen kommer att göra att vi använder betydligt mindre betong som byggnadsmaterial.

– Trä och träkonstruktioner kan bli vanligare, även till större bostäder med upp till fyra våningar. Vi måste blåsa liv i den norska trähustraditionen och vända blicken mot till exempel Tyskland och Österrike som ligger långt före oss när det gäller att bygga energi- och klimativänliga trähus, säger Jonas Vevatne. Lokala klimatvariationer kommer också att få större betydelse för bostadsbyggandet, framhåller han.

– Vi kommer inte längre att placera husen uppe på kullar och höjder, utan välja en plats där bostäderna är mindre

Urbaniseringen i siffror

SVERIGE	NORGE	DANMARK	FINLAND
I dag bor 1,9 miljoner personer i Stockholms län. År 2035 kommer det att finnas 10,2 miljoner svenskar, och fortsätter urbaniseringsgraden att öka i dagens takt kommer Storstockholm att ha drygt 2,5 miljoner invånare.	Osloregionen har i dag drygt 800 000 invånare. År 2030 förväntas 1 miljon personer bo i Storoslo. 635 000 av dessa kommer att bo i Oslo kommun.	Köpenhamnsregionen har i dag 1,6 miljoner invånare. År 2030 kommer det att finnas över 1,7 miljoner Köpenhamnsbor. Under samma period uppskattas folkmängden minska i en tredjedel av Danmarks kommuner.	I Helsingforsregionen bor i dag 1,3 miljoner människor. Antalet invånare väntas stiga till 1,4 miljoner till 2016.

utsatta för stark vind. Men allra viktigast är att branschen och byggherrarna tar hänsyn till att vi får fuktigare klimat och ökad nederbördsintensitet. Fuktskador är redan ett stort problem i dagens klimat.

Tjockare väggar, bättre isolering och treglasfönster kommer sannolikt att bli standard i framtidens bostäder.

– Nu ställs energikrav bara på nybyggen, men nybyggen utgör bara en liten del av den totala bostadsmassan. Den största skillnaden kommer vi att se när det gäller uppgradering av de befintliga bostäderna, säger Björn Wellhagen.

– De stora effekterna av energibesparande åtgärder kommer framför allt att uppnås genom totalrenovering av bostäder och lägenhetshus från 1960- och 70-talen, säger han.

Framtidsforskaren Niels Böttger Rasmussen tror att vi kommer att gå mer drastiskt till väga för att spara energi.

– Jag tror att vi i stor utsträckning kommer att riva gammal byggnation för att bygga nytt.

Det är så stor skillnad på omkostnaderna för en gammal respektive nybyggd bostad. För de pengar som går till energi kan man få ett bättre hus eller ett bättre läge.

Andelen äldre i befolkningen kommer att öka betydligt framöver. Men egna äldreboenden kommer enligt experterna inte att slå igenom på framtidens bostadsmarknad.

– Vi har länge talat om att bygga egna äldreboenden, men nu ser vi det motsatta ske. Nu vill allt fler skjuta upp ålderdomen, och då vill de i varje fall inte bo i äldreboende.

– År 2030 kommer sjuttioåringarna vara födda 1960. Detta är människor som är vana vid att bestämma över sina egna liv och som vill fortsätta med det även som äldre och pensionärer.

– Man kan mycket väl tänka sig att en del av dessa kommer att ingå avtal som innebär att de byter och får ekonomiskt stöd till en bostad som är anpassad till deras framtida behov, säger Niels Böttger Rasmussen.

I den mån vi har behov av stöd och hjälp när vi blir gamla kommer dessa behov att tillgodoses av tekniska lösningar hemma hos oss själva, tror Erling Dokk Holm.

– Vi kommer att få mycket mer diagnostisk och annan medicinsk utrustning hemma, så att vi kan bo hemma längre. Det kommer att bli mer lönsamt än att bygga vårdhem till alla.

Urbanisering och energibesparing kommer dock inte att utplåna drömmen om livet på landet helt, menar experterna.

– Ny teknik och nya arbetssätt gör att det inte längre finns någon tydlig gräns mellan arbete och fritid. Många vill ha två hem, till exempel en lägenhet i stan och ett hus på landet, utan att det ena nödvändigtvis är hemma och det andra fritidsbostad.

– Väldigt många kommer att välja att bo så att de får det bästa av två världar, både det pulserande stadslivet och friheten på landet, säger Erling Dokk Holm. ●

”Jag tror att vi [---] kommer att riva gammal byggnation för att bygga nytt.”

Niels Böttger Rasmussen, Copenhagen Institute for Future Studies, Danmark

Niels Böttger Rasmussen, framtidsforskare.

Framtiden är redan här

Energiförbrukningen blir troligtvis den största förändringen i framtidens bostäder. En mycket stor andel av oss kommer att vara självförsörjande på energi i vår egen bostad.

Det finns bostadsområden som redan i dag uppfyller några av de krav som kommer att ställas i framtiden.

Hammarby Sjöstad i Stockholm (Sverige)

Ett slitet hamn- och industriområde som har sanerats och omvandlats till en modern och hållbar stadsdel. Hammarby Sjöstad ska vara en spjutspets när det gäller miljöanpassning (se bild 1). Mer information finns på www.hammarbysjostad.se.

Solenergi i bostäder (Tyskland)

Rolf Disch räknas som världens främsta arkitekt när det gäller att utnyttja solenergi i bostäder. Han är mannen bakom en rad hus som inte bara är självförsörjande på energi, utan också kan exportera energi (se bild 2). Mer information finns på www.solarseidlung.de och www.rolfdisch.de.

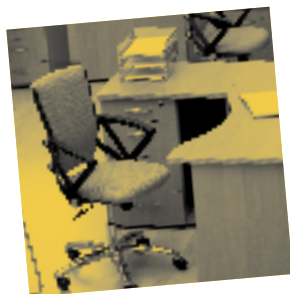
Pilestredet Park i Oslo (Norge)

Det gamla Rikshospitalet i centrala Oslo är ombyggt till bostadsområde. Stadsekologi med materialåtervinning och energibesparing i både bostäder och omgivning har varit centralt. Läs mer på www.gronnevaner.no.

UTMANING 2

Hur ska vi jobba?

Morgondagens arbetstagare är en högutbildad, kräsen och rörlig stadsbo med en global arbetsmarknad för sina fötter. Med öppna gränser, ny teknologi och en allt äldre befolkning håller arbetsmarknaden redan på att stöpas om i grunden. För arbetsgivare som vill vara attraktiva år 2035 bör fokus ligga på flexibilitet. TEXT: TOBIAS HAMMAR

Anneli, 16, har aldrig satt sin fot i USA. Ändå umgås hon dagligen med en handfull amerikaner i samma ålder som hon själv. Och inte bara amerikaner, ska sägas. Från sitt flickrum i villan strax söder om Göteborg chattar hon varje kväll via onlinespel på nätet med vänner som bor praktiskt taget överallt på jorden.

– Tidsskillnaderna gör att det kan vara lite svårt att hålla kontakten med indier och australiensare, till exempel. Å andra sidan är det många som verkar sitta framför datorn dygnet runt. Härifrån har jag kontakt med hela världen! säger hon och skummar snabbt igenom sin digra adressbok.

Trots avstånden i både kultur och kilometer vore det ingen större överraskning om någon av Annelis vänner en dag kom att bli hennes arbetskamrat.

– Ofta har jag mer gemensamt med en onlinespelare i USA än med bänkgårn i min klass. Helst skulle jag naturligtvis vilja jobba i en global miljö i framtiden. Med vad vet jag inte ännu, bara att jag vill ha ett jobb som jag trivs med, som gör att jag kan utvecklas och få umgås med likasinnade.

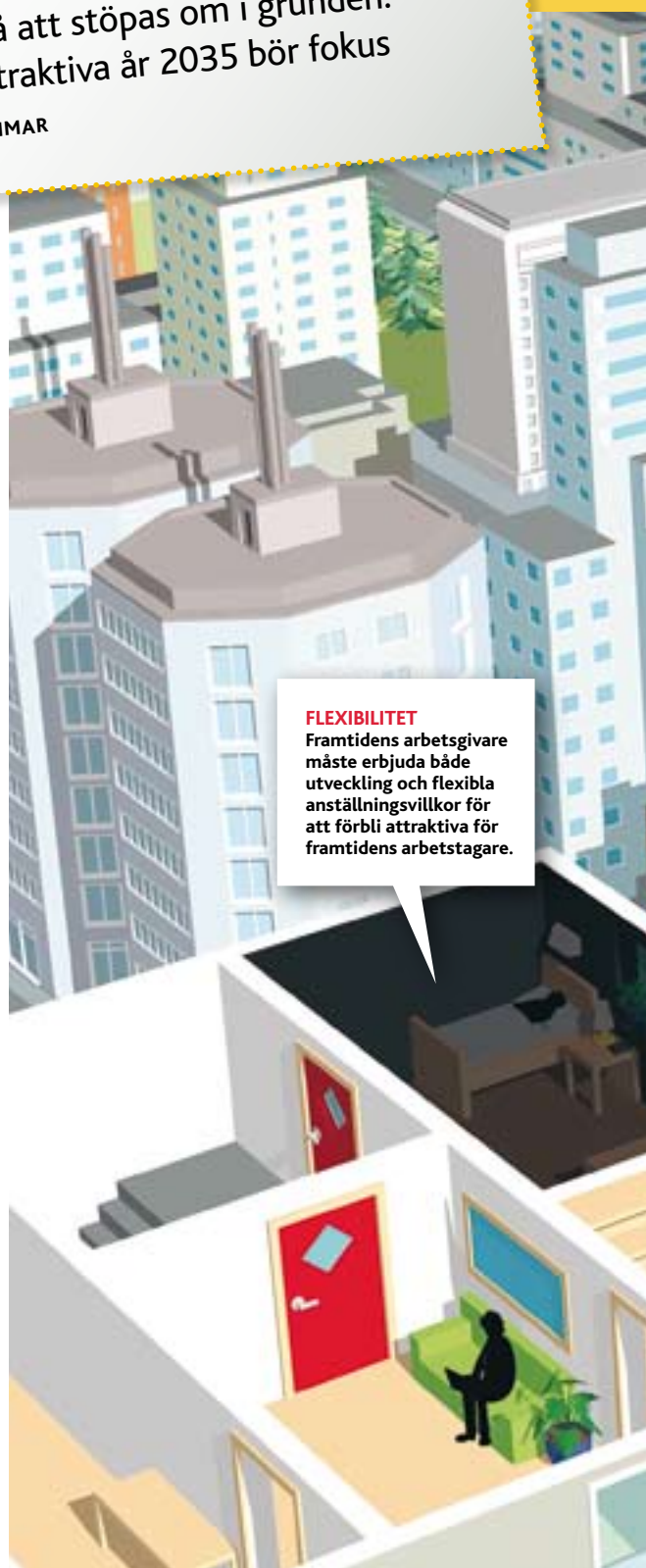
Den inställningen gör henne i allra högsta grad representativ för den generation ungdomar som nu håller på att ta klivet ut i vuxenvärlden. För dagens 90-talister framstår "livskvalitet" som viktigare än något annat. Ett bra jobb är ett jobb som skänker mening, tillfredsställelse och goda möjligheter till personlig utveckling – inte i första hand lön, status och en gräddfil in i elitens toppskikt.

– Det är en trend som är lika tydlig som stabil i våra undersökningar. I takt med att levnadsstandarden ökar blir vi bara mer och mer av individualister – och det oavsett var i världen vi tittar. Dagens unga har höga krav på både jobbet, samhället och livet i stort, säger Daniel Salzer, analytiker på omvärldsanalysföretaget Kairos Future i Sverige.

Det är ett varsel som framtidens arbetsgivare har all anledning att hörsamma. År 2035 kommer Anneli och hennes generationsfränder att utgöra medelålders

FLEXIBILITET

Framtidens arbetsgivare måste erbjuda både utveckling och flexibla anställningsvillkor för att förbli attraktiva för framtidens arbetstagare.

BEFOLKNINGEN BLIR ÄLDRE

ANTAL PERSONER ÖVER 95 ÅR

	1970	2006	2035
Danmark	1 069	7 197	32 397
Finland	uppgift saknas	5 424	19 663
Sverige	2 109	15 086	26 533
Norge	1 243	5 714	11 262

MIGRATION

De nordiska länderna behöver utländsk arbetskraft för att upprätthålla sin levnadsstandard. Men högutbildade nordbor kommer också att söka sig utomlands för att arbeta.

EFFEKTIVITET

Högteknologisk utrustning ersätter mänsklig arbetskraft, men minskar också ställtider och resor. Till exempel blir kirurgiska ingrepp på distans vanligare.

ÄLDRINGSBOOM

En stor grupp människor i medelåldern ger hög produktivitet. Det blir dock brist på yngre arbetskraft, men fler som arbetar högre upp i åldrarna.

GLOBALT TÄNKANDE

Med lättillgänglig information och kommunikation krymper världen, så arbete och liv i andra världsdelen blir tillgängliga.

FOTO: THOMAS CARLSEN

Thomas Lindh, professor i nationalekonomi, Institutet för framtidsstudier i Stockholm, Sverige.

makthavare i en global ekonomi som av allt att döma kommer att vara radikalt annorlunda än den vi känner i dag.

Många av förändringarna är redan på väg att slå igenom. Men först några försiktighetens ord: att uttala sig om framtiden är lite som att försöka navigera genom jämntjock dimma: även om man ser handen framför sig, har man sällan någon större aning om vartåt den pekar. För forskare som vill uttala sig om morgondagen gäller således att först och främst hitta relativt förutsägbara trender – och först därefter bygga på med mer hypotetiska projektioner.

Lyckligtvis är arbetsmarknadsforskningen välsignad med just en sådan variabel: demografen.

Ålderspyramidens sävliga förändringstakt utgör själva kompassen i forskarnas dimma. Så även om de inte vet särskilt mycket om vilket samhälle vi har år 2035, kan de säga desto mer om vilka ålderskategorier som bebor det.

– De demografiska förändringarna får en oerhört stor betydelse för ekonomin, och inte bara i Norden och Europa utan i hela västvärlden, säger Marianne Røed, forskare vid Institutet for samfunnsforskning i Oslo, Norge.

År 2035 har dagens stora 40-talistkull kommit upp i den högre pensionsåldern. 60- och 70-talisterna, deras barn, står näst på tur att stämpla ut. Kvar i den mest högproduktiva åldern är den tredje tydliga ”taggen” i födslokskurvorna: Anneli och hennes 90-talister. De kommer att styra över en ekonomi som är väsentligt mycket äldre än i dag.

Ekonomer brukar tala om ”försörjningskvoten” som förhållandet mellan antalet förvärvsarbetande personer i ett land och de som av åldersskäl står utanför arbetskraften. Kvoten kan

sågas mäta hur många människor, utöver sig själv, som varje förvärvsarbetande ska försörja med sin lön.

I alla nordiska länder kommer den åldrande befolkningen att driva upp försörjningskvoten ordentligt de närmaste decennierna. I Sverige, där de demografiska ”taggarna” är som störst, stiger den till över 0,85 om 30 år – en ökning med över 20 procent jämfört med i dag.

– Hela åldersfördelningen på arbetsmarknaden är förändrad då. Den stora kullen medelålders innebär hög produktivitet och goda skatteinkomster, vilket är gynnsamt. Samtidigt är 40-talisterna gamla, vilket innebär ett stort tryck på vårdsystemen i alla länder, menar Thomas Lindh, professor i nationalekonomi vid Institutet för framtidsstudier i Stockholm, Sverige.

Åldringsboomen kommer inte att passera obemärkt förbi. En omedelbar konsekvens är att det kan bli svårt att få tag på yngre arbetskraft att utföra lågkvalificerade arbetsuppgifter inom till exempel vården. En annan är att de som väl arbetar kommer som kan få göra det högre upp i åldrarna.

De flesta ekonomer räknar med att pensionsåldern kommer att skjutas framåt gradvis i takt med att arbetskraften åldras. Sannolikt blir den också individuell: år 2035 pratar vi inte längre om en specifik utträdesålder. Man jobbar så länge man är frisk och finner det lämpligt, sedan fasar man ut sig själv – ofta under loppet av flera år.

– Vi blir inte bara äldre framöver, utan också friskare. Den högre pensionsåldern är en av flera ”produktivetsreserver” som vi kan ta hjälp av när arbetskraften minskar. En annan är automatiseringen. I framtiden kommer många jobb av nödvändighet att ha tagits över av maskiner, säger Stefan Fölster, chefsekonom på arbetsgivarorganisationen Svenskt Näringsliv.

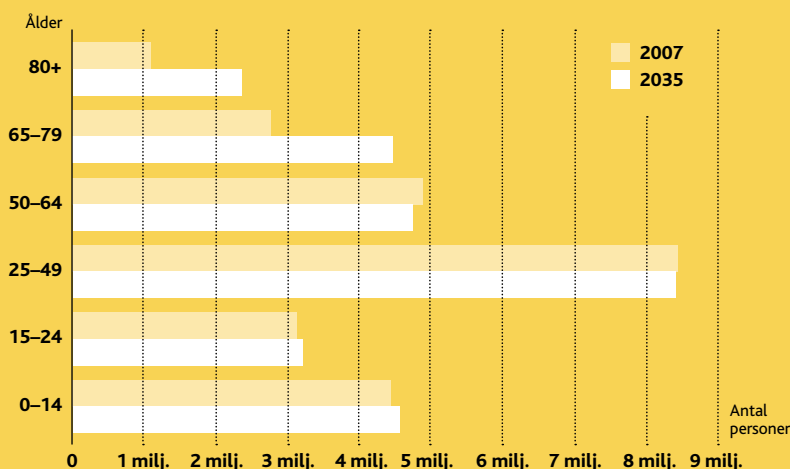
Han exemplifierar med så vitt skilda yrken som kassabiträden och kirurger – jobb som redan gradvis har automatiserats, men som alltså har större delen av sin ”robotiseringspotential” framför sig.

Den tredje stora produktivetsreserven är också den mest omdebatterade: migrationen. I alla skattningar som görs av framtidens arbetsmarknad framstår ökad migration som en närmast bergsäker profetia. Att vi kommer att behöva importera arbetskraft för att kunna upprätthålla vår levnadsstandard råder det inga tvivel om.

Hur migrationsströmmarna kommer att se ut är däremot en hetare potatis. Eftersom de ofta beror på krig och politiska konflikter är de extremt svåra att förutsäga. Problemet accentueras av att varje land i Europa står inför exakt samma dilemma. Att öppna gränserna för högutbildade polacker och estländare är ingen hållbar lösning eftersom dessa yrkeskategorier kommer att vara en bristvara även i sina hemländer.

Det bäddar för invandring från bland annat Kina, Indien och Nordafrika – ”kontinental migration” från länder med en stor ung befolkning. Samtidigt är det få forskare som räknar med att nettoinvandringen till Norden och Europa ökar mer än nämnvärt. Med globaliseringen kommer även fler västerlänningar att söka sig utomlands för att jobba.

ÅLDERSFÖRDELNING I DE NORDISKA LÄNDERNA 2007/2035

Andelen personer över 65 år kommer att vara markant mycket större år 2035 än i dag.

Källa: Nordiska ministerrådet.

I stort sett är en enda sak säker: framtiden kommer med ökad rörlighet – i båda riktningar.

I denna globala dragkamp om kompetensen är det framför allt storstadsregionerna som kommer att dra det längsta strået. Framtidens "hotspots" i Norden är i allt högre grad universitets- och huvudstadsområdena.

– Storstäderna i Europa, Asien och Nordamerika utgör framtidens tillväxtmotorer. Det är naturligt eftersom den ekonomiska utvecklingen alltmer drivs av idéer och kreativitet. Till städerna lockas unga med olika bakgrunder, kulturer och kompetenser. Ju större mångfald, desto attraktivare för företag och förmågor, säger Patrik Ström, forskare vid Handelshögskolan i Göteborg, Sverige.

Vi är således tillbaka i Göteborg, hos Anneli och hennes globala nätverk av nattsuddande onlinespelare. Vad innebär deras livsval för morgondagens arbetsgivare?

– Dagens ungdomar är betydligt mer förändringsbenägna än äldre. De vill jobba på dynamiska arbetsplatser där de själva kan styra över sin tid och sin kompetensutveckling. Får de inte den bekräftelse de behöver, kommer de att "rösta med fötterna", säger Daniel Salzer på Kairos Future i Sverige.

Det bäddar för en ökad rörlighet på arbetsmarknaden, menar han. Men också en tydligare profilering mellan olika arbetsgivare. Eftersom både produkter och arbetsuppgifter alltmer liknar varandra, kommer framgång att definieras av huruvida företag lyckas erbjuda någon form av värde till kunder och anställda. År 2035 är det de ansvarstagande, etiska arbetsgivarna som lyckas allra bäst.

Men den kanske viktigaste framgångsfaktorn kan summeras i ett helt annat ord: flexibilitet. När välståndet ökar, ökar också människors krav på att få jobba som de själva önskar. Den fasta anställningens glansdagar är sannolikt förbi: i framtiden kommer nya, individuellt anpassade anställningsformer.

– Trenden går mot att tiden blir alltmer värdefull. Det sporrar företagen att utnyttja de anställdas arbetstid bättre. Arbetsveckan kommer att bli mer flexibel, med anställda som jobbar när de är pigga och intresserade i stället för bara mellan 8 och 5. Vi kommer också att få se IT-system som utvecklats för att minska mängden "dödtid" på arbetsplatserna – tiden som går åt till improduktiva möten och tidsödande administration, till exempel, säger Stefan Fölster på Svenskt Näringsliv. ●

"Storstäderna i Europa, Asien och Nordamerika utgör framtidens tillväxtmotorer. Det är naturligt eftersom den ekonomiska utvecklingen alltmer drivs av idéer och kreativitet."

Patrik Ström, forskare vid Handelshögskolan i Göteborg, Sverige

5 nya yrken 2035

1. PERSONLIGHETSKOORDINATOR

Jobbar med att bättre ta tillvara varje medarbetares unika personlighet i organisationer.

2. MIGRATIONSTÖDJARE

Den ökade mängden arbetskraft från utlandet som krävs i framtiden ställer krav på en smidig support. Dessa personer behöver kvalificerad hjälp med skraddarsydda språkkurser, kulturutbildning, boende och hjälp att navigera bland myndigheter och i samhället i stort.

3. ÅLDERSRÅDGIVARE

År 2035 fortsätter personer att jobba upp i 70-, 80- och även 90-årsåldern. Hur kan en 20-åring fungera ihop med en 85-åring i en arbetsgrupp? Hur kan generationsskillnader hanteras? Det är denna yrkesgrupp expert på.

4. BIL-IT-SPECIALIST

Bilar liknar alltmer dator. Det är inte reservdelar som ska bytas ut längre, utan snarare programvaran som behöver uppdateras. Mindre smuts under naglarna, och högre utbildning, är två kännetecken.

5. ERFARENHETSSTRATEG

Behovet av att göra erfarenheter lättillgängliga ökar när medarbetare jobbar alltmer utspritt, åtskilda geografiskt, tidsmässigt och i mindre projekt. När nya problem dyker upp, kan erfarenhetsstrategen hitta korsreferenser i databaser och ge support, hitta lösningar och skapa strategiförslag.

Fotnot: Yrkesgrupperna är inspirerade av World Future Society's rapport "Future Careers" från 2005.

Stefan Fölster,
chefsekonom, Svenskt
Näringsliv.

Marianne Røed,
forskare, Institutt for
samfunnsforskning,
Oslo, Norge.

BILTÅG

För att minska utsläppen och skapa smidiga trafikflöden kommer bilarna in och ut från städerna att kopplas ihop likt tågagnar.

GÅGATOR

Begränsad motortrafik i stadskärnorna ger fotgängare fler bilfria ytor.

UNDERJORDISK TRAFIK

Städernas tunga genomfartstrafik och omfattande varuleveranser kommer att flyttas till vägar under jord.

UTAN FÖRARE

Förarlösa transportsystem blir verklighet i framtidens stadstrafik. Förmodligen får de en egen infrastruktur i underjorden eller på räls.

NYA FLYGPLAN

Turbopropellerplan ersätter jetplan vid flygningar inom Norden.

UTMANING 3

Hur ska vi förflytta oss?

På 1950-talet trodde man att vi skulle åka runt i svävare vid det här laget. När dagens experter ska förutspå trafikläget år 2035 är de lite försiktigare. Alltså inga svävare. Tvärtom är det mesta sig likt – det handlar snarare om små, men viktiga förändringar.

TEXT: MIKKO TAIVAINEN OCH MIKAEL LIPPMAN

KOLLEKTIVTRAFIK

År 2035 har alla tillgång till tidtabeller för kollektivtrafik via sina mobiltelefoner. Vid hållplatsen kollar man med hjälp av mobiltelefonen när nästa buss kommer.

FLER VÄGTULLAR

Fler vägtullar och avgifter kommer att införas för att begränsa trafiken, inte bara i men även runt de stora städerna.

Siri gnider sömnen ur ögonen. Klockan är 06.43 på morgonen och hon har precis lämnat barnen på dagis. Om sjutton minuter kliver hon in på arbetsplatsen. Men nu sitter hon bakom ratten på sin bil, på väg in mot Helsingfors.

Året kunde ha varit 2008. Om det inte vore för en fascinerande detalj.

Medan bilen rusar fram i nittio kilometer i timmen rattar Siri in sin favoritkanal på radion, lägger båda händerna bakom huvudet och sluter ögonen en liten stund.

Året är inte 2008, utan 2035.

På vägarna in mot de nordiska städerna ser vi en ny typ av trafik, med bilar som kopplats ihop likt vagnarna på ett tåg. De sitter sammanlänkade så länge de reser åt samma håll, för att i stadens myller koppla isär och enskilt köra den sista sträckan till slutdestinationen.

Att koppla ihop bilar till en tågformation minskar trafikstockningarna eftersom trafikflödets kapacitet ökar. Fler bilar kan färdas i ett körfält på kortare tid.

– Sammankopplade bilar skapar dessutom mindre luftmotstånd än enskilda bilar, vilket positivt påverkar bränsleförbrukningen, säger Henrik Gudmundsson.

Han är forskare vid Danmarks transportforskningsinstitut och mannen bakom framtidsvisionen.

Henrik Gudmundsson, liksom de flesta forskare och experter som uttalar sig i denna artikel, menar att den intressanta frågan inte är huruvida vi år 2035 kommer att åka kollektivt eller privat. Utan hur de båda alternativen utvecklas.

– Vi använder det som är bäst för vårt syfte. Personbilarna finns kvar, de behövs för att storhandla eller åka till sommarstugan. Men bor man i en stad åker man antagligen mest kollektivt, säger Ida Kristoffersson som forskar kring trafiksimulering på Institutionen för transporter och samhällsekonomi på Kungliga Tekniska Högskolan, KTH, i Stockholm.

”Sammankopplade bilar skapar mindre luftmotstånd.”

Henrik Gudmundsson, Danmarks transportforskningsinstitut

Ida Kristoffersson,
Institutionen för
transporter och sam-
hällsekonomi, Kungliga
Tekniska Högskolan i
Stockholm

Petri Tapio, forskare,
Finland Futures
Research Centre.

Det finns alltså två huvudsakliga spår att utreda; privattrafik och kollektivtrafik. Vi börjar med de privata transportmedlen.

Och här är det genast dags att avliva en myt: de som förutspår bilens försvinnande lär få vänta länge.

Men när våra bilar i framtiden rullar i och till staden måste det ske smartare än idag. Siri, i exemplet ovan, valde biltåg. Några av hennes arbetskamrater väljer kanske den lösning Ida Kristoffersson på KTH i Stockholm framhåller som mest trolig: bilpooler.

Riktigt stora bilpooler, till skillnad från de små som finns i Sverige i dag.

Det har visat sig fungera bra i Schweiz. När storleken ökar försvinner problemen med fordonsbrist och bokningskrångel.

– Det kan vara en bilpool för en hel stad, där människor kan hämta och lämna bilarna på olika platser. Ungefär som de låncyklar som finns i en del städer, säger Ida Kristoffersson.

Allt tyder på att människors välstånd fortsätter öka de kommande trettio åren och att bilen behåller sin position som livsstilsattribut och statussymbol.

Däremot är det troligt att bilen delvis ersätts av, eller kompletteras med, mindre fordon.

Docent Petri Tapio, specialist på trafikfrågor vid finska Framtidsforskningsinstitutet, tror att vi snart får se cyklar utrustade med skärmar, i stil med vindrutor, för att ge föraren bättre skydd.

En annan idé är en ny typ av fordon som suddar ut gränsen mellan bil och moped, närmast att jämföra med dagens vespor.

Ida Kristoffersson tror också på mindre fordon. Idag åker vi i genomsnitt en och en halv person per bil – kör man kombi släpar man med andra ord på mycket dödvikt. Hon tror att straffavgifter för biltillverkare kan ha en stor betydelse för att få en förändring till stånd. EU planerar att redan 2012 införa sådana kostnader för bilar som släpper ut för mycket

koldioxid, så till 2035 är det rimligtvis en del av vardagen.

– Min vision är att man kan ha en modul att sätta på bilen, som gör den större vid behov, säger hon.

Så långt det första spåret, de privata transportmedlen.

Men hur utvecklas kollektivtrafiken?

Ida Kristoffersson spår att kollektivtrafiken vuxit rejält år 2035. Processen har redan inletts, till exempel med trängsel-skatten i Stockholm, som sakta har fått invånarna att lämna bilen hemma eller att på andra sätt ändra sina vanor. Men för att kollektivtrafiken ska kunna expandera vidare tror Ida Kristoffersson, liksom forskaren Henrik Gudmundsson, att man måste arbeta hårt med bekvämlighet och säkerhet, men också frekvens. Alltså hur ofta bussen och tåget går.

Numera finns det internetbaserade tidtabelltjänster där resenärerna får tips om vilken kombination av buss, tunnelbana eller tåg som är lämpligast för just deras resa. År 2035 blir det ännu lättare att planera resan eftersom alla har tillgång till dessa tidtabeller via sina mobiltelefoner. Vid hållplatsen kan resenären använda sin mobiltelefon för att i realtid kontrollera när nästa buss kommer.

Enligt en simulering Ida Kristoffersson gjorde på KTH i Stock-

holm spelar däremot inte priset någon stor roll för övergången från bil till kollektivtrafik.

Gratis kollektivtrafik lockar bara dem som annars skulle cykla eller gå.

– Bekvämlighet väger tyngre än pris. Många är villiga att betala vad det kostar för att få ihop livspusslet, det gäller 2035 också, säger hon.

Petri Tapio tror också på trängselavgifternas positiva inverkan.

Kanske kommer de också att spridas utanför stadskärnorna – exempelvis till hårt trafikerade motorvägar. Han påpekar dock att avgifterna får fullt genomslag först när människor ser hur mycket de betalar vid varje debitering.

– Det mest effektiva skulle vara om varje avgift visades på en datorskärm i fordonet. Räkningar som skickas hem med posten har inte samma effekt som direktbetalning, säger han.

Ett kompletterande sätt att effektivt minska biltrafiken i stadskärnorna är att begränsa antalet parkeringsplatser.

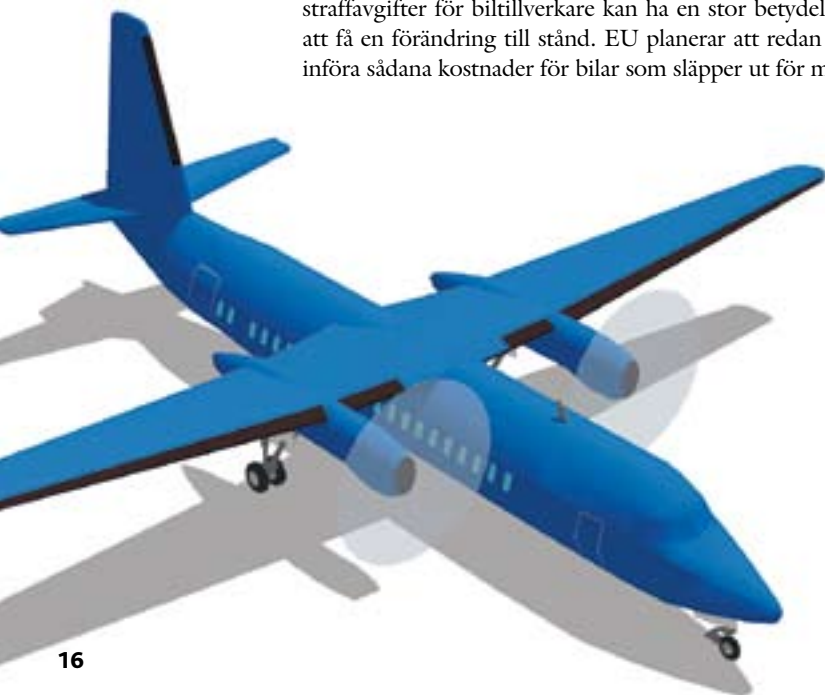
– Gratisparkeringarna kommer att minska. Varför skulle företag eller myndigheter investera i parkeringshus i flera våningar när endast några anställda använder dem? Ett alternativ blir att ge anställda biljetter till kollektivtrafik som löneförmån, säger Petri Tapio.

För de längre resorna tror Ida Kristoffersson att tåget kommer att spela allt större roll.

– Vi måste i princip helt och hållet sluta flyga inrikes. Där tar snabbtågen över. Jag tror till och med att de kommer att dominera resorna till norra Europa, till exempel Tyskland och Belgien.

"Tung genomfartstrafik flyttas antagligen ner under städerna"

Henrik Gudmundsson, forskare,
Danmarks transportforskningsinstitut

Här håller Petri Tapio inte med. Han tror snarare att utvecklingen går mot fler bränslesnåla turbopropellerplan vid kortare resor. Flygningen tar då lite längre tid, men eftersom avstånden är så korta spelar det inte någon större roll – den största delen av resan tillbringas ändå utanför planet, till exempel på flygbussen och i säkerhetskontrollen.

En annan skillnad i framtidens nordiska stadstrafik är helautomatiska transportsystem. Fordon som dundrar fram utan förare. Möjligen är de fjärrstyrda. Och möjligen får de en egen infrastruktur i underjorden.

Ett potentiellt användningsområde är godstransport dygnet runt.

– Tung genomfartstrafik flyttas antagligen under städerna. Underjordiska vägar för varuleverans kan införas i vissa länder, säger Henrik Gudmundsson.

Magnus Nilsson, trafikexpert på Svenska Naturskyddsföreningen, tror inte att ökad effektivitet räcker för att rädda miljön. Förutom att hela transportsektorn måste bli mycket mer energisnål så måste typen av drivmedel ändras:

– Det handlar om att minska användningen av bensin och diesel, fast jag tror att man fortfarande använder bägge två år 2035. Men man kan ändå inte bara ersätta nuvarande drivmedel med förnyelsebara källor och fortsätta att köra bil som i dag. Det handlar om att ta fram nya fordon, flytta från väg till järnväg, köra långsammare och att driva samhällsplanering mot mer snåla lösningar.

Ida Kristoffersson håller med om att dagens beteende måste förändras.

– Jag har läst att haften av alla bilresor inom EU är kortare än två kilometer. Man skulle enkelt kunna cykla eller gå den biten i stället.

En fortsatt klimatdebatt i kombination med olika ekonomiska incitament tror hon är receptet.

Motorerna förändras också enligt Ida Kristoffersson – troligen är de flesta bilarna så kallade plug-in-hybrider, som växlar mellan elmotor och förbränningsmotor, och som går att tanka på ”strömmackar” längs vägen. Ett annat alternativ är små, snåla dieslbilar.

Men hur nyskapande är det egentligen?

– En spännande lösning är syntetisk diesel, baserad på förnyelsebara råvaror – man kan producera diesel av virke, avfall eller i princip vad som helst, berättar Magnus Nilsson.

Även om lösningarna för effektivare och miljövänligare transporter finns inom räckhåll är detta utvecklingen i ett nötskal – revolutionerna lyser med sin frånvaro.

Så det är bara att inse att också 2035 är science fiction bara något för film och böcker.

Precis som på 50-talet. ●

”Min vision är att man kan ha en modul att sätta på bilen, som gör den större vid behov”

Ida Kristoffersson, Institutionen för transporter och samhälls-ekonomi, Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm

Henrik Gudmundsson, forskare vid Danmarks transportforskningsinstitut.

5 TRANSPORTMEDEL

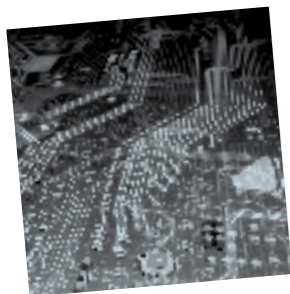
Så reser vi 2035

	TALAR FÖR	TALAR EMOT
FLYGET 	Människor behöver eller vill resa. Flyget tar oss långt på kort tid.	Flygets påverkan på miljön. Kostnaderna för bränsle stiger troligen drastiskt, vilket får biljettpriserna att skjuta i höjden.
TÅGET 	Miljön och urbaniseringen. Alla som jobbar i staden kan inte bo där. En ny generation snabbtåg skulle kunna mer än halvera restiden.	Kommer infrastrukturen att vara tillräckligt utbyggd? Järnvägar brukar ta längre tid att projektera än nya vägar.
BILEN 	Även år 2035 vill människor känna den frihet som bilen ger. Ett bränsle med noll miljöpåverkan kan bli verklighet.	Miljöpåverkan. Och trängsel och långa bilköer är svårt att helt bygga bort.
CYKELN 	Ett ökat hälsofokus.	De växande avstånden mellan bostad och arbete. Och att vi är ännu bekvämare 2035.
TUNNELBANAN 	Miljövänligt. Redan i dag läggs ekonomiskt krut på citytunnlar.	Att utöka antalet linjer under jord i storstaden är dyrt för samhället.

Källa: Per Florén, Kairos Future, Sverige.

UTMANING 4

Hur påverkas vi av teknikens utveckling?

Den ökade digitaliseringen innebär bekvämare liv, men också en fara för den personliga integriteten. Allt vi gör kommer att kunna övervakas via våra elektroniska fotspår. År 2035 är "storebror" en kraft som varken privatpersoner eller företag kan ignorera. TEXT: TOBIAS HAMMAR

Augusti, 2035. I en tvårummare i Fredriksberg i Köpenhamn har Bente, 84, just klivit upp ur sängen. En sensor i hennes madrass noterar klockslaget: 20:25. Eftersom det hör till Bentes kvällsvanor att gå på toaletten så här dags skickas inte informationen vidare till hemtjänsten. Det gör däremot snabbanalysen av det urinprov som tas när Bente spolar toaletten fyra minuter senare. Eftersom provet indikerar viss mineralbrist noterar hemtjänstens centraldator att det i morgon kan vara dags för Bente att få sig en rejäl köttbit till middag.

Samtidigt, på Stortorget i Helsingfors. Marko, 44, passerar Storkyrkan på väg hem från en middag med vänner. De tre övervakningskamerorna längs kyrkans vägg verifierar alla samtidigt via det automatiska ansiktsgenkänningssystemet att det är just Marko som korsar torget. Eftersom han inte förekommer i polisens brottsregister förs bara namn och klockslag vidare till polisens databas. Något larm utfärdas inte. Marko kan lugnt promenera vidare.

En halvtimme senare svänger Petter, 25, in på Grünerløkka i Oslo. Han är sugen på en kopp kaffe men kan inte bestämma sig om han ska gå in på Halvards Kafé eller det mer asiatiskt influerade Beijing Bazar. Just när han bestämt sig för det förra, plingar det till i hans mobila kommunikationsenhet. Radiotag-

gen i hans ficka har tagit emot ett personligt meddelande från Beijing Bazar om att hans favoritkaffe säljs till rabatterat pris, just i kväll. Det får honom genast att ändra sina planer.

Tre hypotetiska scener från en framtid som ligger runt hörnet – science fiction eller snart verklighet? Ska man tro experterna lutar det åt det senare. I takt med att samhället digitaliseras kommer alltmer av det vi gör att kunna övervakas av främmande företag och individer.

På gott och ont, kanske ska tilläggas. Gott, eftersom

ÖVERVAKNING
Avancerade övervakningskameror blir allt oftare inslag i stadsbilden.

"Vi går mot ett genomskinligt samhälle, där allt du gör kan övervakas eller kontrolleras."

Jon Bing, professor i rättsinformatik, Oslo universitet, Norge

SÅ SKYDDAR VI VÅR INTEGRITET 2035

1. ANONYMISERING

Olika anonymiserings-tjänster sopar igen våra elektroniska fotspår genom att t ex "tvätta" våra mejl och osynliggöra våra IP-adresser.

2. NYA INTERNET

Nya, exklusiva internet uppstår som erbjuder högre säkerhet och mindre "brus" för användarna.

3. DOKUMENTATION

Företag satsar på att noggrant dokumentera alla sina aktiviteter för att försvara sig mot bedragare, falska fakturor eller påstådda betalnings-underlåtelser.

4. NOGGRANNA VAL

Vi blir mer selektiva med vilka företag vi anförtror vår personliga eller känsliga information. Vi låter en bank, ett försäkringsbolag, en matvarukedja osv hantera våra affärer och transaktioner.

5. LÅG PROFIL

Som privatpersoner ser vi till att hålla låg profil. Vi skyltar inte med våra egendomar på internet, skryter inte med våra inköp i mejl eller i sociala nätverk och tillämpar högsta möjliga diskretion när vi gör våra dagliga affärer.

NYA VÄGAR FÖR MARKNADSFÖRING

Via telefoni kan till exempel butiker och restauranger känna av när deras kunder är i närheten och nå dem med erbjudanden.

PRIVATA DATA

Sensorer och annan teknisk utrustning samlar mängder av information om vårt beteende och vår hälsa. Något som förändrar förutsättningarna inom till exempel vård och äldreomsorg.

NYA HOT

När alla transaktioner sker digitalt blir både företag och privatpersoner mer sårbara. En stor del av den ekonomiska brottsligheten förflyttas till den digitala världen.

Per Ström, konsult
på tankesmedjan Den
Nya Valfärden.

det kommer att ge oss en enklare, bekvämare och i viss mån tryggare vardag. Ont, eftersom alltmer av våra liv kommer att kunna kartläggas av en "storebror" som inte alltid har vårt eget bästa för ögonen.

– Vi går mot ett helt genomsnittligt samhälle, där allt du gör kan övervakas eller kontrolleras. Det här skapar helt nya förutsättningar för både företag och privatpersoner, säger Jon Bing, professor i rättsinformatik vid Oslo Universitet.

Han pekar på tre olika typer av framtida övervakningsområden, alla schematiskt skisserade i exemplen ovan. Den "hårda" varianten är när polis och statsmakter använder övervakningskameror, ansiktigenkänning, spionprogram och intelligenta avlyssningssystem för att kartlägga människor i kampen mot brottslingar och terrorister. Den "mjuka" övervakningen är den där vi använder IT för att effektivisera och förbättra vården av gamla och sjuka.

Den tredje formen utgör ett mellanskikt, där olika kommersiella intressen kartlägger våra ekonomiska beteenden för att individualisera reklamerbjudanden, förenkla betalningsförfaranden eller effektivisera indrivningen av skatter och avgifter, till exempel.

Anna Kiefer är framtidsstrateg på forsknings- och konsultföretaget Kairos Future i Sverige. Även hon ser en utveckling mot ett övervakningssamhälle.

– Ofta beskrivs detta som en dystopi men egentligen finns det två scenarier. Antingen leder den ökade övervakningen på internet till en motreaktion eller så accepterar man det och samhället blir öppnare. Idag kan vi se att det senare är mest aktuellt. Ungdomar är väldigt öppna i de digitala medierna och ser inte på privatlivet så som äldre generationer.

Tekniken förändrar våra grundläggande värderingar och sådant som var privat för tio år sedan, politik och religion, är inte det idag. Ungdomar accepterar i större utsträckning att övervakas och sätter det praktiska först, även om de inte riktigt gillar tanken på att deras vanor på webben bevakas.

– Till skillnad mot vad Karin Boye och George Orwell skrivit så kommer det inte i första hand att vara staten som kontrollerar oss i framtiden. Istället kontrollerar alla varandra.

Småstadssamhället blir globalt och storstadsanonymiteten försvinner, säger Anna Kiefer.

Ökad övervakning och kontroll är en trend som inte går att stoppa. Utvecklingen går mot alltmer intelligenta produk-

ter och tjänster, för vilka internet och annan elektronisk kommunikation får en allt större betydelse. När vi använder dem lämnar vi efter oss elektroniska "fotspår" som lagras automatiskt på servrar och i databaser, någonstans på internet.

– Två trender samspekar här. Den ena är att IT och internet är på väg ut ur våra datorer och in i våra vardagsföremål. Vi får produkter som trådlöst kommunicerar med varandra. Ta dagens telefoner, GPS-system eller elektroniska dörrlås, till exempel. Ju mer uppkopplade vi blir, desto fler fotspår lämnar vi efter oss eftersom loggfilerna från våra aktiviteter inte försvinner, säger Per Ström, konsult på tankesmedjan Den Nya Valfärden och självutnämnd "integritetsombudsman" i den svenska övervakningsdebatten.

Han fortsätter:

– Den andra trenden går mot en ökad lagring, insamling och bearbetning av de här loggfilerna. Våra vardagsaktiviteter säger något om vilka vi är. Det är information som många är väldigt intresserade av.

Per Ström pekar ut fyra huvudsakliga "storebröder" i morgondagens samhälle: staten vill övervaka medborgarna, näringslivet vill kartlägga kunderna, den nyfikne privatpersonen vill veta vad grannen har för sig och främmande makt intresserar sig för andra länders företag och befolkning.

Det stora problemet, menar han, är att alla fyra cirklar kring vår personliga information likt getingar kring hallonsaft. Eftersom informationen faktiskt existerar kommer frestelsen att vara stor att försöka komma över den – från alla håll, för alla tänkbara syften.

I debatten kallas det ofta "ändamålsglidning".

– Det brukar löpa i två steg. Först säger någon att en viss typ av information ska lagras "därför att" – och nämner ett behjärtansvärt syfte. Sedan kommer man på att samma data kan användas även till mycket annat. Det får lätt följden att gränserna rivs mellan olika "storebröder": fotspåren förädlas och samkörs med varandra, ofta för en uppsjö olika ändamål, säger Per Ström.

Exempel finns det redan gott om: EU beslutade nyligen om att all information från Europas privata teleoperatörer ska samlas in och finnas tillgänglig för polisen i unionens medlemsländer. Och i USA skapades efter den 11 september en särskild myndighet, "Total Information Awareness Office", vars syfte var att dammsuga tusentals offentliga och kommersiella databaser över hela världen på jakt efter människor med suspekta beteendemönster.

Efter hård kritik från kongressen lades myndigheten ned. Men forskningen kring mönsterigenkänning och sofistikerade system för "data mining" – gruvdrift på data – pågår för fullt, världen över.

Men ett ökat statligt kontrollbehov är inte det enda integritetsintrång vi står inför. Även kriminaliteten kommer att utveck-

las. I framtiden är de elektroniska fotspåren rena högviltet för tjuvar som vill stjäla våra identiteter och komma över våra besparingar. Och i takt med att penningströmmarna blir helt digitala kommer företag och myndigheter att möta helt nya typer av hot utifrån. Räkna med att cyberterrorism, webbkapning, virushot och förfälskning av biometrisk system som fingeravtryck och hornhinnor kommer att vara "big business" i framtidens kriminella ekonomi.

Som skydd mot storebror kommer marknaden för olika typer av anonymiseringstjänster-system som "tvättar" e-post och gör IP-adresser ospårbara att öka markant. Kanske får vi även på sikt flera olika, parallella internet, vart och ett med olika grad av säkerhet och exklusivitet bland användarna.

Men kommer det att räcka?

– Rent praktiskt är det omöjligt att göra sig helt anonym. Det mest effektiva sättet är nog att helt enkelt vara så ointressant som möjligt. Det handlar om att hålla låg profil, att inte skylta med synliga tillgångar och värdesaker på internet. För privatpersoner kanske det fungerar – men för företag?, säger Leif-Olof Wallin, analytiker på analysföretaget Gartner, och fortsätter:

– Trenden går i stället mot att vi blir betydligt mer selek-

tiva med vår information. År 2035 kommer det att vara ett ytterst litet antal aktörer som vi ger tillstånd att hantera våra uppgifter. Sajter eller företag som inte är betrodda kommer vi inte alls att befatta oss med.

Hur vi än gör är forskarna överens om en sak: det vi kallar "privatliv" är på väg mot en lika radikal som genomgripande förändring.

– I grunden rör det sig om en typisk målkonflikt. Vi vill ju ha ökad övervakning för att det leder till bättre säkerhet. Samtidigt motsätter vi oss den av hänsyn till den personliga integriteten. Men även om konflikten kommer att förstärkas framöver, är det inte säkert att det kommer att kännas så. Vår definition av vad som hör till den privata sfären förändras ju hela tiden, säger Jon Bing, professor i rättsinformatik vid Oslo universitet.

– Ta bara det här med övervakningskameror vid uttagsautomater, till exempel. I början var allmänheten väldigt skeptisk till dem, men i takt med att stölderna av kontokort och PIN-koder har ökat har vi vant oss vid att bli filmade när vi tar ut pengar. På samma sätt kommer vi självmant att successivt begränsa våra privata sfärer i framtiden. ●

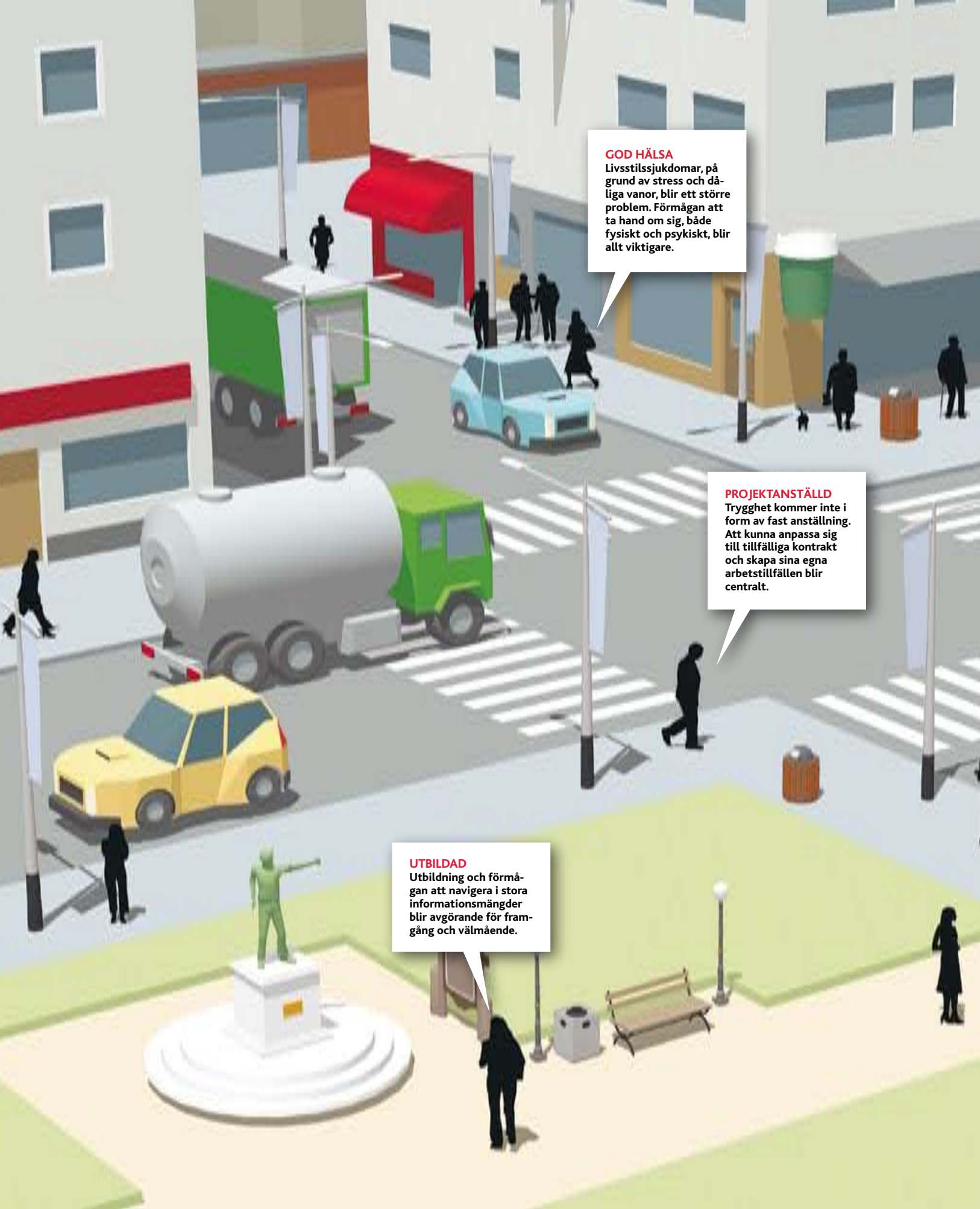
Anna Kiefer, framtidsstrateg på forsknings- och konsultföretaget Kairos Future.

Jon Bing, professor i rättsinformatik vid Oslo universitet.

Fem saker i vardagen som kan bli helt annorlunda år 2035

	2008	2035
Du får en hostattack	Din kollega tar notis och frågar oroligt: "Mår du inte bra?"	Hostanfallet registreras, tack vare mikrosensorer i halsen, i din hälsojournal. När du insjuknar med feber två veckor senare, kan läkaren granska den loggade informationen. Om du betalar extra kan denna hälsogranskning ske live – sekunder efter det att du har hostat.
Du ringer upp din sambo, som säger åt dig att köpa chips	En registrering görs av vilket nummer du ringde och tidpunkten för samtalet.	När du kliver in i affären, vet den att det är du och du får en inköpslista på en display som visar vad som saknas i kylskåpet hemma plus "Köpa chips?" eftersom det nyss nämndes under telefonsamtalet. (Dina favoritprodukter glimrar också lite extra när du passerar förbi hyllorna, baserat på vad du brukar köpa.)
Du ska på släktmiddag men krokar på vägen	GPS:en i bilen har koll på färdvägen.	Ett larm går om olyckan, och ambulansföraren ser exakt vad bilen befinner sig.
Du söker jobb	Arbetsgivaren kollar in din profil på Facebook och ser om du verkligen är lämplig att anställa.	Arbetsgivaren tar hjälp av en väletablerad elektronisk researchtjänst som på några sekunder genererar en rapport över dina internetförehavanden de senaste tio åren, och vad andra har skrivit om dig, uppdelat på olika kategorier.
Du vill ge din mamma en exklusiv 60-årspresent	Du slår på stort och köper en diamant.	Eftersom diamanten har förlorat sin status som lyxartikel (nanoteknologi gör det möjligt att producera diamanter för en struntsumma), så satsar du i stället på att köpa en häftig upplevelse, till exempel en professionellt producerad 30-minutersshow om din mammas liv.

GOD HÄLSA

Livsstilssjukdomar, på grund av stress och dåliga vanor, blir ett större problem. Förmågan att ta hand om sig, både fysiskt och psykiskt, blir allt viktigare.

PROJEKTANSTÄLLD

Trygghet kommer inte i form av fast anställning. Att kunna anpassa sig till tillfälliga kontrakt och skapa sina egna arbetstillfällen blir centralt.

UTBILDAD

Utbildning och förmågan att navigera i stora informationsmängder blir avgörande för framgång och välmående.

UTMANING 5

Vem hamnar utanför?

Det finns två grupper av människor som kommer att få det svårt år 2035: de som lever i höghastighet ända tills de drabbas av stress, ångest eller depression och de som saknar utbildning. Den fysiska hälsan kommer också att vara en stor fråga för framtidens vinnare. TEXT: SØREN RATHJE

S kaffa en utbildning och ta vara på dina färdigheter, så ska du nog klara dig bra här i livet.” Ungefär så sa föräldrarna till sina barn för inte särskilt många år sedan. Flit, färdigheter och kunskaper var den säkra vägen till ett bra liv.

Dagens föräldrar får ställa in sig på att säga något annat till sina barn. Det krävs mer för att klara framtidens krav.

Utbildning är självklart fortfarande viktigt, men det har kommit en ny utmaning som får allt större betydelse. Den är svår att sätta fingret på, men handlar om att synas och vara flexibel för att hela tiden ha möjlighet att ta sig an nya projekt, oavsett om man arbetar frilans eller är fast anställd. Det handlar om att kommunicera, bygga relationer och vara öppen för alla möjligheter.

”I projektsamhället är allt uppbyggt på tillfälliga kontrakt. Det ena projektet är bara en språngbräda till nästa, och därför är det hela tiden viktigt att prestera, utvecklas, utmärka sig och vara attraktiv. Det är en av orsakerna till att man i dag talar så mycket om barns sociala kompetens. Förmågan att bilda nätverk är det nya konkurrensmedlet”, säger Anders Fogh Jensen, som nyss skrivit klart sin doktorsavhandling om projektsamhället vid Köpenhamns universitet, Danmark.

Konturena av projektsamhället syns redan i de flesta av stadens fasta anställningar – undersökningar visar att allt fler anställda ogärna har samma jobb i mer än tre-fyra år. Många är rädda för att bli stillastående. De vill till varje pris vara på hugget, eller som en studerande nyligen sa till Anders Fogh Jensen: ”Hellre missbrukad än obrukad.”

Viljan att ständigt prestera kan få stora konsekvenser, om detta är forskarna i denna artikel eniga. De nämner några av de typiska symptomen: stress, depressioner, ångest och utbrändhet drabbar annars välfungerande människor från alla delar av arbetsmarknaden. Enligt forskarna är dessa dolda sjukdomar en naturlig följd av att gränsen mellan arbetsliv och privatliv luckras upp.

”Förmågan att bilda nätverk är det nya konkurrensmedlet.”

Anders Fogh Jensen, Köpenhamns universitet, Danmark

NÄTVERKSBYGGARE

Social kompetens och förmågan att bygga relationer blir avgörande på framtidens arbetsmarknad.

Anders Fogh Jensen,
Köpenhamns univer-
sitet, Danmark.

Nanna Mik-Meyer,
sociolog, Köpenhamns
universitet, Danmark.

Thomas Hylland
Eriksen, professor
i socialantropo-
logi, Oslo universitet,
Norge.

Lösningen på dessa problem ligger enligt forskarna – till stor del – i politikernas händer. De måste ta fram övergripande ramar, annars kommer den ökade individualiseringen att sätta mycket stor press på den enskilda människan, som till sist blir utbränd.

"I industrisamhället var kroppen motorn i arbetet. Den tidens sjukdomar var övervägande fysiska och därför lättare att vidta kollektiva åtgärder mot. I dag och i framtiden består motorn i större utsträckning av våra mentala resurser. Men när de bryts ned är det mycket svårare att hitta en enkel förklaring. Huvudet är mycket mer komplicerat än kroppen, och jag anser därför att det är ett vågat och mycket farligt experiment som västvärlden ägnar sig åt när den ständigt lyfter fram förändring som någonting enbart positivt", säger sociologen Rasmus Willig.

Det finns inget som tyder på att far-ten avtar. I morgon går allt snabbare än i dag, särskilt när det gäller teknik och kommunikation. Med hjälp av alltmer avancerad teknik kan vi kommunicera alla tider på dygnet. Det finns många fördelar, men det förutsätter att vi själva är kapabla att styra vårt förhållande till informationstekniken.

Thomas Hylland Eriksen, professor i socialantropologi vid Oslo universitet, ser dock en oroande tendens. Alltför låter sig matas med lösryckt information och styras av det han kallar för "ögonblickets tyranni". Det finns alltid en nyhet på nätet eller ett e-postmeddelande som måste besvaras, så att människor i praktiken står stilla i rasande fart.

Förmågan att navigera i en uppsjö av information är därför avgörande för hur man klarar sig i framtiden, för att inte riskera att drunkna i detaljer. Det gäller inte bara den elektroniska kommunikationen, utan också det fysiska livet i städerna år 2035.

Enligt professorn tyder mycket på att accelerationen fort-

sätter. I så fall kommer livsstilssjukdomarna att öka, och väl marknadsförda "andrum" som golfbanor och spahotell blir eftertraktade. Livet i en nordisk stad kan bli ännu mer hetsigt och konkurrensutsatt än i dag, säger Hylland Eriksen.

Men han kan också föreställa sig ett annat, motsatt scenario:

Inte minst på grund av den aktuella oron för miljön har alternativa värden fått vind i seglen. Det är fullt tänkbart att de nordiska länderna satsar på en ny typ av utopi under åren som kommer och prioriterar tid och miljövänlighet framför kortsiktig lönsamhet. Här står vi enligt Hylland Eriksen vid ett politiskt och moraliskt vägskäl.

Utbildning är ingen garanti för att undvika framtidens fallgropar, men en avgörande fördel. De människor som i framtiden saknar grundläggande kunskaper kommer i än högre grad än i dag att slås ut från arbetsmarknaden och samhällsgemenskapen.

Redan i dag finns en tendens till att exempelvis en lagerarbetare ska kunna mer än att bara lyfta lådor. Förmågan att uttrycka sig, skriva och behärska teknik blir viktigare på många områden.

Det finns en grupp barn i dagens samhälle som ligger långt efter sina jämnåriga redan innan de börjar skolan eftersom deras föräldrar inte har kunnat ge dem de färdigheter som krävs för att ge sig ut i samhället, varken när det gäller språk, kunskaper eller vanor. Vissa talar om att vi är på väg in i ett 5/6-samhälle där huvuddelen av befolkningen klarar sig allt bättre i alla avseenden, men där den sista sjättedelen har betydligt mindre chans att klara sig.

Tapio Salonen, professor i socialt arbete vid Växjö universitet i Sverige, bekräftar bilden. Inte minst i städerna blir det tydligare att det finns grupper bland i synnerhet invandrare och flyktingar som stängs ute från samhället och lever i en helt annan verklighet än majoriteten. Men då inte nödvändigtvis

"Vi strävar efter och dyrkar sundhet som aldrig förr."

Nanna Mik-Meyer, Köpenhamns universitet, Danmark

5 egenskaper som ger framgång 2035

Vad krävs för att lyckas i livet 2035? Jo, du behöver använda mycket mer av vad framtidsforskarna kallar för dina "levande egenskaper", egenskaper som inte kan ersättas av datorer, billig arbetskraft eller automatiserade rutiner.

3. ENTREPRENÖRSANDA

Att kunna ta idéer och göra något av dem, att se till att de inte bara rinner ut i sanden genom att skickligt planera, organisera, handla och vara uthållig.

1. UPPTÄCKARFÖRMÅGA

Att kunna komma fram till varför något är som det är, eller hur det kan bli annorlunda.

4. INFLUENSFÖRMÅGA

Att vara en skicklig kommunikatör och relationsbyggare.

2. KREATIVITET

Att kunna skapa nya bilder och idéer i någon annans huvud.

5. MEDVETENHET

Att vara medveten om hur man interagerar med saker, människor och kroppen.

Källa: World Future Society och Richard W. Samson, författare till boken "Mind over technology: Coming out on top as a wired world starts to run on automatic".

för att de saknar utbildning.

”De som verkligen behöver ett samhällsövergripande nätverk blir alltmer isolerade i segregerade bostadsområden. De möts bara av stängda dörrar, och därför är jag rädd att vi i framtiden kommer att få spänningar mellan olika raser och klasser, som dem vi ser i Frankrike, USA och Storbritannien”, säger Tapio Salonen.

Det är inte bara språk, arbete och vanor som gör att gruppen med låg utbildning eller ingen utbildning alls utmärker sig mer och mer. Även kroppen blir en sorts indikator på utbildningsnivå. Redan i dag exponeras vi kraftigt för smala och sunda människor som äter helt rätt och behandlar kroppen som sitt tempel, samtidigt som fetma sprider sig, inte minst bland dem som har det sämst ställt. Dessa två motsatta tendenser kommer att förstärkas ytterligare, menar sociologen Nanna Mik-Meyer vid Köpenhamns universitet:

”Vi strävar efter och dyrkar sundhet som aldrig förr, och denna dyrkan är på god väg att bli en av de viktigaste värderingarna i västvärlden. Mycket tyder på att välutbildade fokuserar ännu mer på att vara sunda och smala och att många kommer att lyckas, medan lågutbildade sannolikt blir ännu mer osunda och överviktiga, en utveckling vi redan ser i USA. Det är ett tråkigt scenario, och vi kan bara hoppas att fler utbildar sig eftersom statistiken visar ett tydligt samband mellan övervikt och utbildningsnivå”, säger Nanna Mik-Meyer och nämner ett annat problem bland dem som har det sämst ställt.

Om det tidigare fanns någorlunda fasta ramar för ett framgångsrikt liv blir de allt svårare att hitta.

Och då är vi tillbaka vid artikelns inledning om framtidens utmaning, nämligen att vara självstyrande och handlingskraftig på allt fler områden, vilket kan vara nog utmanande för den välutbildade.

För personer utan utbildning är det mycket svårare då de – till skillnad från barn till välutbildade – ofta har sämre förmåga att reflektera över sig själva och sin egen situation, enligt Mik-Meyer. ●

”Fetma är en uppseglande epidemi”

– **Fetmaexplosionen är en realitet.** Fler människor dör redan nu av fetmans följder än av rökning. Inga insatser har hittills visat effekt. Å andra sidan har nästan inget satsats av våra myndigheter. Om vi inte får ett dramatiskt paradigmskifte kommer fetman att leda till globala hälsokatastrofer.

Det säger Professor Stephan Rössner vid Karolinska Universitetssjukhuset i Huddinge, Sverige.

Han har under lång tid arbetat med frågor om ohälsa och konstaterar bland annat orsakerna till fetma endast är delvis kända.

Även om cirka femtio procent av fetman kan hänföras till genetiska faktorer är det ändå livsstilsfaktorer samt sociala, beteendemässiga, kulturella och samhälleliga faktorer som kommer att avgöra huruvida fetma utvecklas eller inte.

Fetma är svårt att förebygga och dessvärre har långsiktiga, vetenskapligt utvärderade, behandlingsprogram inte visat någon påtaglig effekt.

– Fetma är en uppseglande epidemi, konstaterar Stephan Rössner.

ÄR DETTA FRAMTIDEN?

Fem stora utmaningar inför framtiden. Vad säger beslutsfattarna om livet i de nordiska städerna år 2035? Här delar fem skandinaviska ledare och politiker med sig av sina funderingar i ett samtal om några av vår tids viktigaste frågor. AV SØREN RATHJE

Osmo Soininvaara, före detta social- och omsorgsminister, Finland

Anders Olshov, chef Öresundsinstitutet, Sverige

Kjell Magne Bondevik, före detta statsminister, Norge

Margrethe Vestager, före detta undervisningsminister, Danmark

Torbjørn Magnusson, VD på If

ARBETE

"Sluta använda ordet försörjningsbörda"

Margrethe Vestager: "Framtidens brist på arbetskraft är en mycket stor utmaning. Tekniken kommer att få större betydelse än man kan tro. Men den kan inte klara av alla uppgifter. Företagen måste därför utöva ett mångfasetterat ledarskap, eftersom det kommer att finnas flera olika nationaliteter och grupper på arbetsplatsen. Dessutom bör vi sluta använda ordet försörjningsbörda. I framtiden kommer det att vara mycket mer individuellt hur länge man kan arbeta. Fler kommer att vara friska och initiativrika långt upp i åldrarna."

Kjell Magne Bondevik: "Lösningen ligger i en kombination av ökad teknisk kapacitet och import av arbetskraft. År 2035 kommer Östeuropa naturligtvis att ha tagit sig upp på vår nivå, och vi får därför söka längre bort i världen efter arbetskraft."

Osmo Soininvaara: "Jag är inte orolig för försörjningsbördan och de demografiska utmaningarna. Jag tror inte att det blir ett problem att lösa framtidens arbetsuppgifter. I dag är vi till ex-

empel 14 gånger så effektiva som för 100 år sedan, och jag är säker på att denna utveckling fortsätter. Vi får sannolikt vara med om en ny kamp mellan regionerna för att locka duktiga medarbetare, och här kan det hända att vi får problem i Norden på grund av vårt språk och klimat."

Anders Olshov: "I dag är Norden dock en rätt attraktiv region där många är beredda att leva med vårt klimat och språk, men det är ganska svårt att säga hur det kommer att se ut i framtiden eftersom krig och nya stormakter som Indien och Kina kan vända upp och ned på den nuvarande situationen. Men det kan också bli så att försörjningsbördan helt enkelt exporteras, alltså att fler och fler väljer att tillbringa ålderns höst utomlands. Redan i dag är det många som har köpt hus i Frankrike och Spanien."

Torbjørn Magnusson: "Om 25 år kan Indien och Kina vara lika viktiga för världsekonomin som USA är idag. Det är alltså inte givet att Norden och Västeuropa är samma arbetskraftsmagneter som idag. Verkligt oroande är att vi kan få en reell resursbrist i världen om den västerländska livsstilen sprids överallt. Vi ser redan tecken på det när livsmedelspriserna stiger i och med att man nu har råd att äta bättre i Asien."

MARGINALISERING

"Vi måste investera i socialt utsatta områden"

Torbjörn Magnusson: "Vi står inför stora folkomflyttningar, både på grund av globalisering och regional brist på resurser. För att klara integrationsfrågan här hemma måste vi etablera en stark gemensam värdegrund som delas av alla, oberoende av etnisk, religiös eller annan tillhörighet och som både de som bor i en stadsdel med bara invandrare och andragenerationsbefolkning och de som bor i en traditionell nordisk miljö lever efter."

Osmo Soininvaara: "Dessvärre växer spänningar mellan etniska grupper och samhällsklasser. Sysselsättning är nyckeln till en lyckad integration. Jag tror att vi måste se över lönenivån här i Norden. En av orsakerna till att så många blir utan arbete är att deras lön är för hög i förhållande till deras färdigheter. Vi ska inte hamna i samma situation som i USA där man kan vara fattig även om man har arbete, men ett mellanting mellan USA och den nuvarande nordiska modellen skulle kunna hjälpa yrkesmässigt okvalificerade in på arbetsmarknaden."

Kjell Magne Bondevik: "Vi måste också vara mycket uppmärksamma på de religiösa spänningarna, som blivit tydligare

de senaste åren. I Norge har vi upprättat ett nationellt råd som består av ledare från alla religiösa riktningar, som möts med jämna mellanrum och som enligt min uppfattning var en av orsakerna till att vi inte upplevde samma oroligheter som Danmark under karikatyrkrisen för två år sedan.

Margrethe Vestager: "Vi måste verkligen investera i de socialt utsatta områdena – både i bostädernas fysiska utformning och i deras sätt att fungera socialt, så att vi kan bryta den onda cirkeln. Jag instämmer helt med Bondevik när han insisterar på dialog: Vi måste kunna samtala, även om vi är oeniga."

"Vi får sannolikt vara med om en ny kamp mellan regionerna."

Osmo Soininvaara, före detta social- och omsorgsminister, Finland

NY TEKNIK

"Jag känner mig mer otrygg med kamerorna"

Osmo Soininvaara: "Det kanske är naivt, men jag är inte orolig för att vi ska hamna i ett storebrorsamhälle. Jag tror mer på forskarnas mjuka version att digitaliseringen underlättar vardagen för medborgare och myndigheter. Jag oroar mig mer för gentekniken, som gör att vi snabbt kan hamna i mycket problematiska scenarier, där företag kan kräva ett gentest som en del av sitt anställningsförfarande för att se vilka sjukdomar den sökande har anlag för."

Anders Olshov: "Jag tror inte att samhället i framtiden tillåter arbetsgivarna att utföra den sortens biologiska test på arbetstagarna. I dag är det ju inte heller tillåtet att ställa vilka frågor som helst vid en arbetsintervju."

Torbjörn Magnusson: "Teknikframstegen är förstås i huvudsak positiva. Och media är bra på att reagera på och sätta stopp för integritetskränkningar, så jag är inte så oroad för storebrorssamhället. Det som däremot är otäckt är att ingen av oss riktigt tänker på de risker vi utsätter oss för när vi är allt mer på nätet. Det här behöver man adressera redan i skolan så man ökar medvetenheten, inte minst bland de unga."

Kjell Magne Bondevik: "Jag är också övertygad om att digitaliseringen framför allt kommer att vara till hjälp. Det kräver såklart att vi är medvetna om riskerna. I Norge har vi ett

strängt och mycket aktivt dataskydd, som skyddar människors integritet och motverkar tendenser mot en eventuell rutschkaneeffekt. Ett sådant skydd bör vi också sträva efter att införa på internationell nivå."

Margrethe Vestager: "Jag tycker att det är naivt att tro att de många övervakningskamerorna inte förändrar vårt beteende. Man känner sig mindre fri när det finns kameror överallt. Man blir egentligen också mer otrygg eftersom de signalerar faror och risker. Men jag håller med Bondevik om att det finns ett behov av internationell lagstiftning på detta område. Det finns stora kommersiella intressen i att kunna registrera vår trafik på nätet, via kreditkort och mobiltelefoner, och det måste vi sätta stopp för politiskt."

BOSTÄDER

"Minska energiförbrukningen med 70 procent"

Osmo Soininvaara: "Det blir naturligtvis större fokus på energiförbrukning i framtidens bostäder, dels på grund av skärpta krav från politikerna, dels på grund av tekniska landvinningar. Men också på grund av att energipriserna stiger så mycket att människor helt enkelt sparar pengar på att isolera sina hus. En realistisk uppskattning är att vi kan minska energiförbrukningen med 70 procent jämfört med i dag."

Torbjörn Magnusson: "Ett väsentligt mer energisnålt och kompakt boende ställer stora krav på byggindustrin att hitta lösningar som både ger en bra inomhusmiljö och som produceras på ett långsiktigt hållbart sätt. Utmaningen ska inte underskattas, vi har ju sett flera exempel på nyproducerade täta hus som drabbats av exempelvis mögelskador."

Anders Olshov: "Det råder inget tvivel om att våra hus kommer att ha mycket bättre isolering i framtiden på grund av stigande energipriser och politisk reglering. Det ser vi redan nu. Baksidan är att vi samtidigt ser en kraftig ökning av antalet allergiker eftersom det inte kommer in frisk luft i bostäderna."

Margrethe Vestager: "Jag tror också att större fokus kommer att läggas på inomhusmiljön i framtiden, och här är det återigen tekniken som kommer att se till att vi får tillräcklig ventilation. I dag finns det oerhört många sjukdomar som var ytterst sällsynta när jag var barn, till exempel astma, allergi och öroninflammation. Vi har just ingått ett omfattande energiavtal om att energiförbrukningen i nya hus ska ha minskat med 75 procent år 2020."

"Bilarna försvinner inte från städerna, men vi får andra typer av individuella fordon."

Margrethe Vestager, före detta undervisningsminister, Danmark

TRANSPORT

"Kollektivtrafiken byggs ut ytterligare"

Torbjörn Magnusson: "Det är slående att i stort sett alla städer jag besökt har haft en helt undermålig kollektivtrafik. Även i så rika länder som våra här i Norden. Det är som om man inte förstår hur viktig den frågan är, för att staden ska fungera effektivt och för att den ska vara attraktiv för boende och företag. Infrastruktursatsningar tar lång tid så det gäller att börja nu."

Osmo Soininvaara: "Jag tror inte på ett scenario med en helt bilfri stad. Det kommer alltid att finnas behov av bilar i städerna, men det råder inget tvivel om att antalet bilar i städerna kommer att minska. Det kan antingen göras med

hjälp av vägtullar där man betalar per körd kilometer eller med vägavgiftssystem där man betalar för att köra in i staden. Samtidigt måste vi förstås utöka kollektivtrafiken och göra effektivare bilar som släpper ut mindre avgaser."

Anders Olshov: "Kollektivtrafiken kommer att byggas ut ytterligare i form av tunnelbanor, spårvägar och snabbspårvägar, och så tror jag att man kommer att göra mer för cyklisterna så att det blir säkrare och mer fördelaktigt att cykla, bland annat genom att det kommer att finnas färre bilar i städerna. Jag tror mer på vägavgiftssystemet än på vägtullar, som enligt mig medför problem när det gäller kontroll och övervakning som vi var inne på tidigare."

Margrethe Vestager: "Bilarna kommer inte att försvinna från städerna, men jag tror att vi kommer att få andra mer individuella fordon, som vi i större utsträckning kommer att kombinera med kollektivtrafik. Städerna kommer att befrias från tung biltrafik, och elbilen kommer att bli mycket vanligare, tror jag."

Årsrapport 2007

If är Nordens ledande skadeförsäkringsbolag. Bolaget har cirka 3,6 miljoner kunder, i Norden, Baltikum och Ryssland. Med cirka 6 400 anställda erbjuder If hela bredden av skadeförsäkringslösningar och tjänster, för allt från privatpersoner till globala industriföretag.

2007 var ännu ett framgångsrikt år för If. För fjärde året i rad överträffade bolaget sina resultatmål. Det försäkringstekniska resultatet ökade till 5 226 MSEK. Totalkostnadsprocenten var 90,6 procent, klart bättre än det långsiktiga målet att ligga under 95. Kostnadseffektiviteten fortsatte att förbättras. Antalet sålda försäkringar steg. Marknadsandelarna var stabila.

Framgångarna är en följd av en systematisk och långsiktig satsning med starkt kundfokus, selektiv tillväxtstrategi och kostnadseffektivitet som huvudelement.

Ifs affärsverksamhet bedrivs i affärsområdena Privat, Företag, Industri samt Baltikum och Ryssland.

Affärsidé, strategi och finansiella mål

Ifs vision är att vara Nordens och Baltikums ledande försäkringsbolag med de mest nöjda kunderna, den främsta försäkringsexpertisen och den bästa lönsamheten.

Affärsidé

If erbjuder prisvärda försäkringslösningar som ger kunderna trygghet och stabilitet i företagande, boende och vardag.

Strategiska mål

Ifs mål är att etablera långsiktigt bättre lönsamhet och kundnöjdhet än konkurrenterna samt ha en hög kreditvärdighet.

Strategisk inriktning

Kundvärde

If ska överträffa kundernas förväntningar genom överlägsna försäkringslösningar, snabb och korrekt skadehantering och sympatiskt bemötande.

Fokuserad försäkringsexpertis

If ska målmedvetet stärka organisationens kompetens att utveckla, prissätta och distribuera försäkringsprodukter samt att förebygga och hantera skador.

Nordisk affärsplattform

If ska skapa konkurrensfördelar genom stordriftsfördelar och kunskapsöverföring utifrån en integrerad nordisk och baltisk organisation.

Investeringsstrategi med balanserad risk

If har som investeringsstrategi att balansera försäkringsrörelsens åtaganden med placeringstillgångar avseende valuta och löptid. Överskjutande kapital investeras i syfte att öka den totala avkastningen.

Kärnvärden

Enkla att nå och förstå

Det är lätt att komma i kontakt med If, och medarbetare, produkter och tjänster är enkla att förstå.

Engagerade

If tar initiativ och bryr sig om mig.

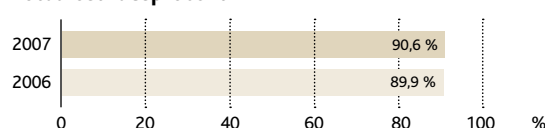
Pålitliga

If håller vad de lovar och hjälper mig när det behövs.

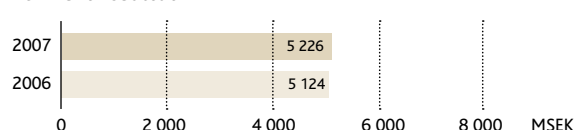
Nyskapande

If driver utvecklingen framåt och skapar ständigt nya försäkringsprodukter och tjänster.

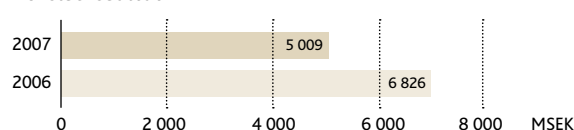
Totalkostnadsprocent

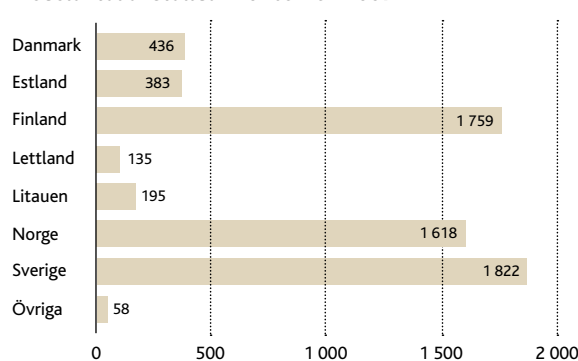
Tekniskt resultat

Rörelseresultat

Medelantal anställda i koncernen 2007

Totalt antal anställda: 6 405

Marknad och konkurrenter

Norden är den sjunde största skadeförsäkringsmarknaden i Europa, med ett uppskattat premievärde av cirka 200 miljarder SEK. Europa har ett totalt premievärde på 3,520 miljarder SEK. På den totala europeiska skadeförsäkringsmarknaden är If Nordens största och ett av Europas 15 största noterade skadeförsäkringsbolag.

Norden

If har en integrerad nordisk organisation och verksamhet. Totalt motsvarar Ifs marknadsandel cirka en femtedel av den nordiska marknaden. I Sverige, Norge och Finland tillhör If de ledande sakförsäkringsbolagen med en marknadsandel på 20, 30 och 28 procent i respektive land. På den danska marknaden, som är mer fragmenterad, är If det femte största bolaget med en marknadsandel på 5 procent.

Den nordiska försäkringsmarknaden är relativt konsoliderad. De fem största bolagen har två tredjedelar av marknaden och de tre största bolagen är etablerade i mer än ett nordiskt land. De största bolagens marknadsandel har ökat markant sedan mitten av nittioalet.

Konkurrensen på den nordiska försäkringsmarknaden har varit fortsatt intensiv under 2007. Exempelvis har flera aktörer visat hög aktivitetsnivå för att stärka distributionskraften via allianspartner och internet. Under 2007 har även ett tilltagande inflationstryck noterats inom samtliga nordiska länder vilket är en viktig faktor för den fortsatta marknadsutvecklingen.

Diskussioner om rollen av det offentliga välfärdssystemet har under de senaste åren intensifierats i de nordiska länderna, vilket har lett till en ökad efterfrågan på försäkringslösningar som kompletterar de offentliga systemen.

Baltikum

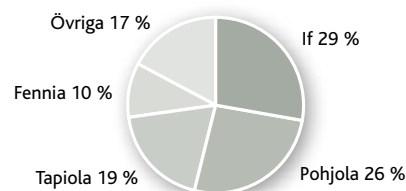
2007 var ett år karakteriserat av fortsatt hög tillväxt på de baltiska försäkringsmarknaderna där If är etablerad som en av de största aktörerna. På den relativt konsoliderade estniska skadeförsäkringsmarknaden är If det största bolaget med en marknadsandel på 33 procent. Inom de mer fragmenterade litauiska och lettiska marknaderna är If den femte största aktören inom respektive land. I Litauen hade If 2007 en marknadsandel på 10 procent medan den i Lettland var 8 procent.

Marknadsandelar per land och region

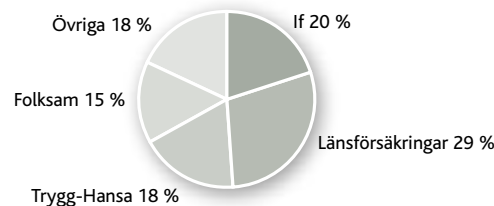
If	2007	2006	2005
Finland ¹⁾	e.t. ²⁾	28 %	29 %
Norge	30 %	32 %	31 %
Sverige	20 %	20 %	20 %
Danmark ¹⁾	e.t. ²⁾	5 %	6 %
Norden	e.t. ²⁾	19 %	20 %
Estland	33 %	36 %	39 %
Lettland	8 %	9 %	9 %
Litauen	10 %	10 %	10 %
Baltikum	15 %	16 %	18 %

¹⁾ Avser år 2006. ²⁾ Ej tillgängligt.

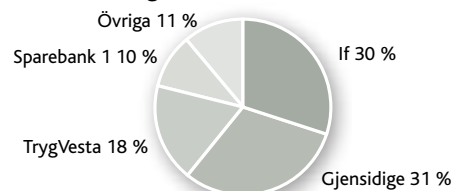
Marknadsandelar i Finland ¹⁾

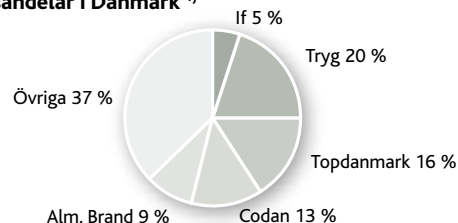
Marknadsandelar i Sverige

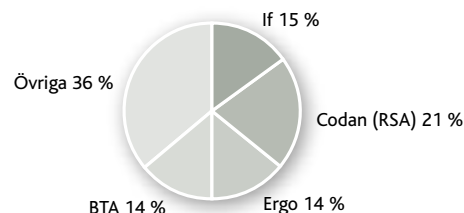
Marknadsandelar i Norge

Marknadsandelar i Danmark ¹⁾

Marknadsandelar i Baltikum

Ifs affärsområden

Ifs affärsverksamhet drivs från ett nordiskt perspektiv. Verksamheten är indelad i kundsegment inom affärsområdena Privat, Företag och Industri. Baltikum och Ryssland, med speciella marknadsförutsättningar, är ett separat affärsområde.

Privat

If är det ledande försäkringsbolaget för privatpersoner i Norden. Affärsområde Privat har tre miljoner kunder i Norge, Sverige, Finland och Danmark. Det tekniska resultatet blev 2 788 MSEK för 2007. Totalkostnadsprocenten var 90,1 procent.

Hur gick 2007?

– Bra. Lönsamheten var utmärkt och antalet kunder ökar. Framgången är ett resultat av en rad förbättringar för kunderna. Vi har bland annat utvecklat ett antal nya försäkringar. Ett exempel är de så kallade superprodukterna för villa och bil som har det bredaste skyddet som finns på marknaden. Vi har blivit ännu bättre på att ge snabb hjälp när det händer kunderna något, nu löser vi 60 procent av skadorna direkt vid den första kontakten. Och vi har

Line Hestvik,
affärsområde
Privat.

satsat mycket på att utbilda våra medarbetare på att förstå kundernas försäkringsbehov, så att kunderna verkligen får det bästa rådet när de ringer oss.

Vilka är de viktigaste försäkringstrenderna på privatmarknaden?

– Det viktigaste på sikt är den snabba teknikutvecklingen. Om tio år kommer den att ha ändrat både hur man säljer försäkringar och hur man hjälper dem som råkar illa ut. Redan sker mer

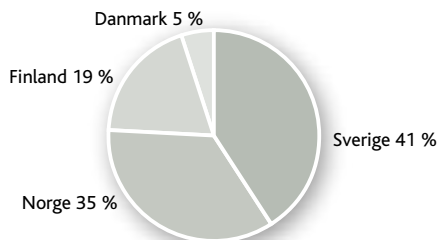
och mer via nätet, men vi är bara i början av den utvecklingen.

En annan trend är att skadeinflationen stiger, alltså att branschens kostnader ökar för att reparera skadade bilar, fastigheter etc.

Vad satsar ni på 2008?

– Vi fortsätter att jobba stenhårt med att öka kundnyttan. Vi gör bland annat en stor satsning på att ytterligare förbättra vår service på internet. Ett annat exempel är att vi inför ett nytt förmånsprogram för våra kunder i Finland, en reform som tillsammans med det nya samarbetet med S-gruppen är en av de största insatserna där de senaste åren.

Bruttopremie- inkomst per land

Företag

Affärsområde Företags målgrupp är företag med upp till 500 anställda. Affärsområdet är nordisk marknadsledare och har omkring 330 000 företagskunder. Det tekniska resultatet blev 1 631 MSEK 2007. Totalkostnadsprocenten var 90,8 procent.

Hur gick 2007?

– Mycket bra, för tredje året i följd. Framgångarna beror på ett långsiktigt och systematiskt arbete med att förbättra varje del av vår försäkringsverksamhet. De flesta kunder är väldigt professionella, driver sin verksamhet med hög kvalitet och kräver detsamma av oss. Det är med stolthet jag ser att vi svarar upp mot det kravet bättre än någon annan.

Vi har också fortsatt att effektivisera vår verksamhet. Det betyder att vi använder mindre av kundernas premier till vår egen administration – bra för både kunderna och Ifs konkurrenskraft.

Ivar Martinsen,
affärsområde
Företag.

Vilka är de viktigaste försäkringstrenderna på företagsmarknaden?

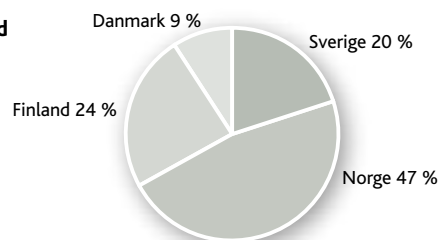
– En tydlig trend är att försäkringsbolagens servicelösningar integreras alltmer med kundernas, inte minst genom nya internetlösningar.

En annan trend är att företagen förutom att försäkra sin egendom nu också breddar sitt försäkringsskydd för medarbetarna, som ju är företagets viktigaste resurs. Man använder exempelvis hälsoförsäkringar som en del av förmånspaket för att behålla eller rekrytera personal.

Vad satsar ni på 2008?

– Kunderna behöver allt oftare olika service i olika situationer. Framgångsnyckeln är därför att både utveckla produktutbudet och att förbättra kundservicen. If ska ligga i framkant med en optimal mix av modern teknik och god personlig service. Det gäller i alla kontakter, från det att man köper en försäkring till när man drabbas av en skada.

Bruttopremie- inkomst per land

Industri

Affärsområde Industri är störst i Norden inom industriförsäkring och den femte största förmedlaren av industriförsäkring i Europa. Kunderna är nordiska företag med en försäljning på över 500 MSEK och mer än 500 anställda. Affärsområde Industri har cirka 1 300 kunder. Det tekniska resultatet blev 575 MSEK och totalkostnadsprocenten 94,1 procent.

Hur gick 2007?

– Mycket bra. Affärsområde Industri hade en fin tillväxt, både för att vi fick flera nya kunder och för att de befintliga kunderna köpte fler försäkringar av oss. En förklaring är att vi har breddat vårt sortiment, särskilt inom personriskområdet. Stärkt service och ökad säljaktivitet bidrar också.

Samtidigt drabbades vi av fler stora skador än ett normalår, särskilt i Danmark. Vi har jobbat väldigt hårt med att hjälpa de utsatta kunderna i en för vissa mycket svår situation. Vår storlek och nordiska uppbyggnad gör att vi klarar sådana utmaningar bättre än de flesta. Vi har bredare erfarenhet och större kunskap, och det ger kunden klara fördelar när olyckan väl inträffar.

Morten Thorsrud,
affärsområde
Industri.

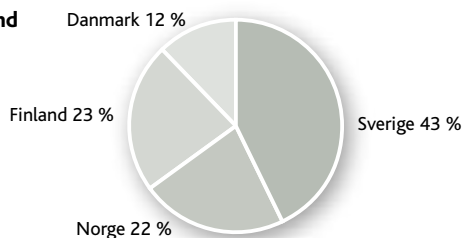
Vilka är de viktigaste försäkringstrenderna på industrimarknaden?

– Kunderna blir mer professionella. De handlar inte längre enbart ett slentrianmässigt skydd mot enkla frekvensskador, utan blir bättre på att utnyttja hela bredden i vad försäkring kan erbjuda, från katastrofskydd vid storskador till förmånspaket i form av exempelvis hälsoförsäkring. Kunderna blir allt bättre på att finna en riktig balans mellan den risk det egna företaget kan ta själv och vad man ska försäkra sig mot.

Vad satsar ni på 2008?

– Trots att If redan är en av de aktörer som har det bredaste produktutbudet kommer vi att lansera flera nya försäkringar. Närmast på tur står exempelvis en ny typ av miljöförsäkring. Vi satsar också hårt på att hjälpa våra kunder att undvika skador. Exempelvis har vi tagit fram ett nytt diagnosverktyg för ansvarsförsäkringar som många kunder kommer att spara både pengar och tid på att använda.

Bruttopremie- inkomst per land

Baltikum och Ryssland

Affärsområde Baltikum och Ryssland omfattar Estland, Lettland, Litauen och Ryssland. Antalet kunder är cirka 300 000, både privatpersoner och företag. Det tekniska resultatet blev 149 MSEK och totalkostnadsprocenten 90,8 procent.

Hur gick 2007?

– Jag är väldigt nöjd. Vi har vuxit med hela 23 procent och lönsamheten är bra och stabil. Vi har jobbat hårt med att komma ännu närmare våra kunder. If har exempelvis etablerat sig med nya små säljställen i gallerior och på andra platser där kunderna är i sin vardag. Vi är ledande när det gäller försäkring på Internet, försäljningen ökade med nära 400 procent i Estland.

If har också lyckats bra med prissättningen, vilket är inte är givet när löneinflationen ligger på 20 procent.

Timo Vuorinen,
affärsområde Baltikum
och Ryssland.

Vilka är de viktigaste försäkringstrenderna i Baltikum och Ryssland?

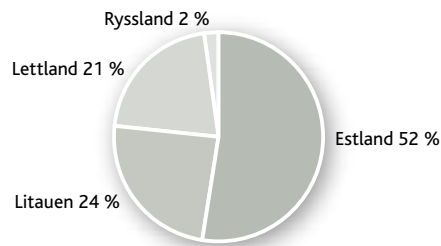
– Det helt centrala är att försäkringsmarknaderna fortsätter att växa snabbt. Självklart i Ryssland med sin starka ekonomi, men också i Baltikum, trots att tillväxten i samhällsekonomin bromsar upp där. Den viktigaste orsaken är att en välmående medelklass växer fram snabbt, och de skaffar sig mer tillgångar som de behöver försäkra. Vi ser också tydliga tecken på ett stigande intresse för hälsoförsäkringar bland de här kunderna.

En andra trend är att konkurrensen om arbetskraft är mycket hård vilket gör att många företag erbjuder sina medarbetare förmåner av olika slag, där exempelvis personriskförsäkringar ofta ingår.

Vad satsar ni på 2008?

– Vi fortsätter att etablera oss med nya säljställen på kundtäta platser. Vi satsar på e-kommunikation med mäklarna, de står för över 40 procent av försäljningen i Baltikum. I Ryssland går If på offensiven också mot privatkunderna, den första motorförsäkringen såldes nu i januari.

Bruttopremie- inkomst per land

Fem år i sammandrag ¹⁾

Resultatsammandrag

MSEK	2007	2006	2005	2004	2003
Premieintäkter, f e r	35 128	34 837	34 426	32 764	34 392
Försäkringsersättningar, f e r	-25 795	-25 252	-25 028	-24 105	-27 962
Driftskostnader i försäkringsrörelsen, f e r	-6 045	-6 063	-6 135	-6 233	-6 741
Kapitalavkastning överförd från finansrörelsen	1 894	1 602	1 537	1 816	1 935
Övriga tekniska intäkter	272	210	164	406	-
Övriga driftskostnader	-228	-210	-179	-178	-
Tekniskt resultat	5 226	5 124	4 785	4 470	1 624
Kapitalförvaltningens resultat och övriga poster	-217	1 702	2 708	849	1 078
Resultat före skatt	5 009	6 826	7 493	5 319	2 702
Skatt	-1 321	-1 955	-2 015	-1 290	-867
Minoritetsandelar	-	-	-	-	-
Årets resultat	3 688	4 871	5 478	4 029	1 835

Balansräkning per 31 december, verkligt värde

MSEK	2007	2006	2005	2004	2003
Tillgångar					
Immateriella tillgångar	1 138	1 228	1 324	1 359	1 528
Placeringstillgångar	94 307	89 796	92 283	80 815	73 048
Återförsäkrares andel av försäkringstekniska avsättningar	4 573	4 711	5 192	6 129	5 954
Uppskjuten skattefordran	721	947	1 113	1 643	2 178
Fordringar	9 069	7 990	7 901	7 230	8 538
Andra tillgångar, förutbetalda kostnader och upplupna intäkter	4 297	7 079	5 066	4 296	4 286
Summa tillgångar	114 105	111 751	112 879	101 472	95 532
Eget kapital, avsättningar och skulder					
Eget kapital	18 504	19 304	24 363	20 822	16 985
Förlagslån	3 893	3 721	3 859	2 362	2 373
Uppskjuten skatteskuld	3 640	3 603	3 087	1 921	1 640
Under-/övertvärden i räntebärande värdepapper	–	–	–	–	338
Försäkringstekniska avsättningar	80 506	74 554	74 027	68 554	67 705
Skulder	4 655	7 705	4 645	5 013	4 379
Avsättningar, upplupna kostnader och förutbetalda intäkter	2 907	2 864	2 898	2 800	2 112
Summa eget kapital, avsättningar och skulder	114 105	111 751	112 879	101 472	95 532
Konsolideringskapital					
	25 316	25 681	30 196	23 462	19 158
Nyckeltal skadeförsäkring					
Skadeprocent	73,4 %	72,5 %	72,7 %	73,6 %	81,3 %
Driftskostnadsprocent	17,2 %	17,4 %	17,8 %	19,0 %	19,6 %
Totalkostnadsprocent	90,6 %	89,9 %	90,5 %	92,6 %	100,9 %
Omkostnadsprocent	23,7 %	24,0 %	24,3 %	25,6 %	26,6 %
Nyckeltal kapitalförvaltning					
Totalavkastningsprocent ²⁾	2,6 %	4,3 %	5,8 %	4,3 %	4,6 %
Övriga nyckeltal					
Kapitalbas	23 426	25 400	25 985	21 482	19 808
Solvensmarginal	6 094	5 868	5 938	6 368	5 972
Konsolideringsgrad	71,3 %	73,6 %	87,5 %	69,8 %	53,8 %

¹⁾ If tillämpar sedan 1 januari 2005 internationella redovisningsstandarder (IFRS), varvid samtliga uppgifter avseende 2004 har räknats om i enlighet med dessa principer och med beaktande av bestämmelserna i IFRS 1 om första tillämpning av IFRS. Uppgifter avseende räkenskapsåret 2003 är oförändrade, d.v.s. presenteras i enlighet med tidigare tillämpade redovisningsprinciper. I balansräkningarna för dessa år är samtliga placeringstillgångar upptagna till marknadsvärden och med övertvärden i räntebärande värdepapper redovisade som en separat post på passivsidan.

²⁾ Beräkningar är gjorda enligt de principer som används internt inom If för utvärdering av kapitalförvaltningen.

KONTAKT:

Sverige: tfn 0771 43 00 00, www.if.se

Norge: tfn 980 024 00, www.if.no

Danmark: tfn 70 12 12 12, www.if.dk

Finland: tfn 010 515 10, www.if.fi